

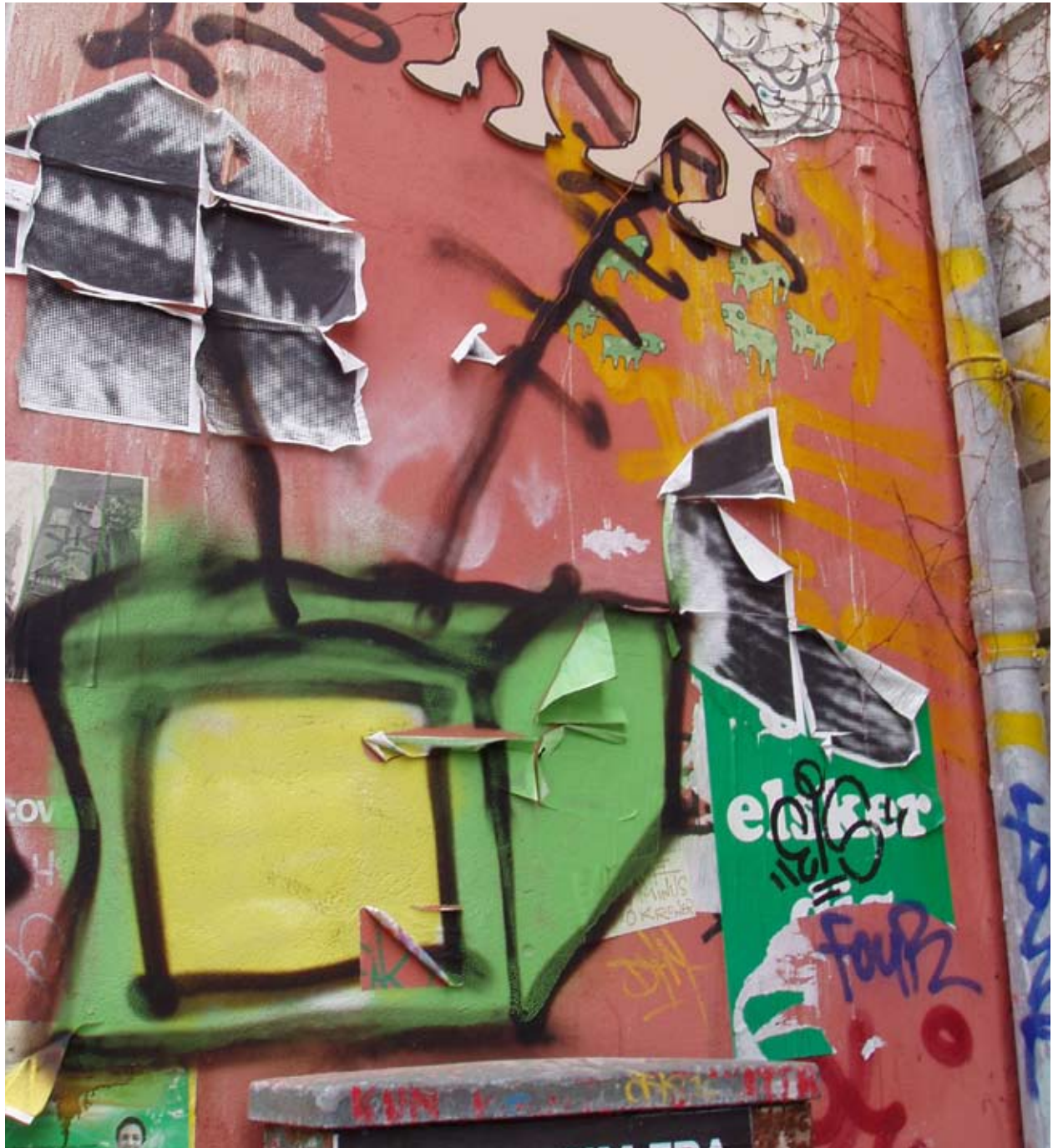
Titel: Urbana bomärken- männisikor och uttryck på drift

Av: Anna-Mary Foltyn

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU, 2007

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp

urbana bomärken

-människor och uttryck på drift

Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp.
Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap.

Kurskod: EX0375, 30 HP, avancerad E.
Nyckelord: urbana bomärken,
affischering, elskåp.
Handledare: Maria Hellström.
(SLU, Landskapsarkitektur)

Examinator: Gunilla Lindholm.
(SLU, Landskapsarkitektur)
Biträdande examinator: Pär Gustafsson.
(SLU, Landskapsarkitektur)

Tack!

Maria Hellström för ett stort stöd under arbetets gång samt introducerandet av bärande begrepp inför min framtida yrkesutövning.

Eva Klamméus, Malmö Kulturförvaltning, Som har bistått mig med viktig information kring mindre kulturföreningars informationsdistribution samt gett mig chansen att berätta om mitt ämne för informanter inom Malmö Stads förvaltning.

Bo Andér, Utvecklingsstrateg vid Stockholms Stads Kulturförvaltning som gett mig viktig information ang. försöksverksamheten kring elskåps-projektet på Götgatan i Stockholm. Joakim Axelsson, landskapsarkitekt SBK Malmö Stad för tips på vägen. Anonyme affischeraren för en inblick i hans syn på uppsättandet av budskap.

Familj, vänner och bekanta: Anna Foltyn Zadura, Leszek Zadura, Sara Fahlsten, Jennifer Boynton, Hanna Axelsson, Elin Henriksson, Magnus Ydmark, Sara Kjellberg, Gabriella Svenningsen, Susanne Lager, Johan Zetterqvist, Petronella Zetterlund, Stefan Olofsson, Sara Henjeby, Ola Nielsen, Malte Rohlin, Erik Fredlund, Anna Linell, Anna-Karin Christiansson, Mårten Setterblad med fler. Ett stort tack till er alla!

Abstract

*'When one does not have what one wants, one must want what one has': 'I have had, you see, to resort more and more to very small, almost invisible pleasures, little extras....You've no idea how great one becomes with these little details, it's incredible how one grows.'*¹

The aim of this master thesis is to find words and expressions that can accompany city phenomenas as well as the people wandering through the space which is defined as city. Through this tentative search a new term was found namely Urban Settler Marks. This term started a journey and an attempt to theoretize why people have a need for various spaces to put their Urban Settlers Marks onto. My focus was drawn to electrical boxes in the urban environment because of their ambiguous nature. The hidden function of distributing electricity on one hand and as a publication space for individuals, cultural activities, streetart, flea markets on the other hand. The second function is unplanned but applied by many. A study was made to reveal some parts of the electrical boxes functions in the urban landscape by interviewing the owner of the boxes, the municipality and of course an illegal placardist.

Questions asked on it's way of determining what Urban Settler Marks actually consists of was; What is an Urban Settler Mark? Where do they appear? What impact can they have on urban planning? How can a term or expression help people to talk and grasp stigmatized subjects as graffiti and illegal placarding?

Have a pleasant reading!

¹ Quote from Witold Gombrowicz book Cosmos (1971) taken from de Certeau (1984) xxiv

Innehåll

Abstract.....	4
---------------	---

Sammanfattning

Syfte.....	6
Avgränsninga av arbetet	6
Material och metod.....	6
Ett bomärke är	
ett monument över samtiden.....	8

Urbana bomärken

- ett nytt begrepp presenteras

Samlande.....	9
Bomärkets etymologi.....	11

De urbana bomärkenas territorialitet

Rondellen som territorium.....	13
Territoriella processer.....	15
Gränsytan.....	17
Territoriell appropriering.....	20

Staden som publikation

Tilldelning av publikationsyta	
- diskussion om olika förhållningssätt....	23
Fästyta-	
möjligheter och begränsningar.....	25
BRÅ:s rapport.....	25
Affischering och elskåp.....	28

Publicering av bomärken

- en relationsskapande handling.....	28
Publicistisk sed.....	29
Utmärkninga av person och objekt	
- territoriella approprieringar.....	31
Taktik och strategi.....	32
Marginalanteckningar.....	33
Gåvoekonomi.....	34

Elskåpsstudien

Val av fästyta.....	36
Studerat område.....	36
Elskåpets förankring i vardagskulturen.....	36
Varför finns elskåp och vad står de för?.....	37
EON- elskåpens ägare.....	37
Gatukontoret-utsättare av anslagstavlor.....	38
Stockholms Stad	
-en undantagszon för elskåp.....	39
Kulturförvaltningen - distributör av kulturell	
information.....	40
Föredrag för Malmö Stads informatörer.....	40
Affischerare- uppsättare av budskap.....	41

Avslutande diskussion	42
-----------------------------	----

Bilagor

Bilaga 1 artikel i Vårt Malmö: Människor och	
uttryck på drift.....	46
Bilaga 2 Intervju med Bo Andér	47-48

Referenser	49-50
------------------	-------

Louis Vuitton finger, Västra Hamnen 2005

Sammanfattning

Att samla på ord och begrepp som kan vara ledande för att beskriva ett stadsklimat, vardagspraktiker och de människor som läser staden under tiden de rör sig. Detta är arbetets ansats. Urbana Bomärken blev ett samlingsord för diffusa handlingssätt och behov som människor har i en stad nämligen den att punktmarkera och märka objekt på sin väg genom staden både nära sin bostad eller flera kilometer bort. En tankefärd påbörjades genom att mynta begreppet urbana bomärken vilket kom att resultera i ett försök till teoribildning kring varför människor och staden som miljö har behov av fästytor av alla dess slag. Frågor som ställdes på vägen var: Vad är urbana bomärken? Var uppkommer de? Vilken betydelse kan urbana bomärken få för stadsplaneringen? Hur kan ett begrepp hjälpa till att tala kring stigmatiserade ämnen såsom klotter och illegal affischering?

Syfte

Syftet är i grunden ett sökande efter en ny tankefigur¹, en sondering av ett befintligt stadsstruktur gällande bomärken, samt en precisering av begreppets innebörd. Det är också en studie av hur handlingarna knutna till bomärken kan uppmärksammas och värderas på ett nytt och i min förhoppning positivt sätt. En önskan med detta dokument är att beskriva en personlig resa där avsikten är att i mig själv och för andra skapa en förståelse kring de uttryck som människor genom sina rörelser och mellanhavanden lämnar efter sig i det publika rummet.

Avgränsning

Arbetet fördjupar sig i människans behov av att skapa bomärken som skvallrar om rörelsestråk, strävanden och åsikter. Med införandet av ett samlande begrepp vill jag avvärja delar av uttrycken snarare till att se till det som samhällsomstörtande och vandaliserande vill jag fokusera på det kreativa och förmedlande egenskaper bomärkena innehåller. Urbana bomärken är en del av de spår som skapar monument över nutiden.

Därför har jag koncentrerat urbana bomärken till publicistiska, territoriella och praktiserande aspekterna. Teoretiker som aktivt ställt sig frågan om människors vardagliga behov av att uttrycka sig har tagits in i diskursen såsom; Michel de Certeau, Johan Asplund, , Francisco Carreri mfl.

Material och metod

Arbetet har vuxit fram i en kreativ process kopplat till samlandet av spår i staden. Inspiration till samlandet hämtas från teorier om samhälle, kultur och kommunikation.

Arbetet ska ses som ett kvalitativt, stundom individuellt närmande till urbana praktiker som vanligtvis förbises. Detta kan tyckas vara alltför styrt av den positiva inställningen jag har till urbana bomärken. Denna kritik ser jag dock bara som positiv. Det krävs en positionering för att kunna synliggöra det osynliggjorda. Det krävs en ståndpunkt för att kunna ställa frågor till aktörer som gör upphov till urbana bomärken. De bekantskaper jag gjort med olika aktörer knutna till urbana bomärken gjordes genom intervjuer, tidningsartiklar och aktuella

1 Asplund, Johan 1991 s. 12

projekt.

Den undersökande delen är förlagd till Malmö och med fokus på de aktörer som påverkar de urbana bomärkenas existens. Där inbegrips kommunen, ägarna till de föremål urbana bomärkena uppträder på, samt bomärkenas skapare. Utgångspunkten för mina observationer är Malmö stads gator. Intryck och kunskap från mina observationer har lett till frågeställningar och möten med människor som står i beröring med fenomenet urbana bomärken. En särskild fallstudie av elskåpens betydelse för urbana bomärken ingår som ett empiriskt underlag för mina resonemang.

Bilderna är mina egna och är tagna i Malmö om inget annat anges.

Trevlig läsning!

Ett bomärke är: ett monument över samtiden

- en sorts populärestetik och folklighet-
uppkommer genom lokal smak och
lokalt handlande
- en intensitetsbarometer- visar var
människor rör sig
- med och skapar skillnadsplatser-
handlingen etsar sig fast i bomärket
- en gaturetorik- med egna fraseringar
- en meningbyggare
- en sökande handling
- en berättare av lokala skrönor
- ett territoriellt hävdande
- en biprodukt av staden eller en del av
staden?

Bowlingaffär Erik Dahlbergsgatan

Urbana bomärken

- ett nytt begrepp presenteras

*'When one does not have what one wants, one must want what one has': 'I have had, you see, to resort more and more to very small, almost invisible pleasures, little extras....You've no idea how great one becomes with these little details, it's incredible how one grows.'*¹

Samlande

En dag i augusti 2003 vandrar jag runt i Malmö Konsthalls bokhandel och råkar på boken *Walking as an Aestetical Practice* av Francisco Carreri. Boken var uppbyggd som ett manifest som beskrev människans nomadiska levnadssätt och de sätt människan hade för att sätta spår i sin vandring. Det slog an en tanke. Kan man närma sig staden med nya ögon? Det måste ju finnas upplevelser i staden gömda bakom stadens slentrianmässiga rörelsemönster vars lunk man lätt inordnar sig i. Hur ska man uppmärksamma det mindre synliga för att sedan uppleva det som man uppmärksammat? En uppmärksammande handling jag tidigare fått uppleva var då jag under utbildningen lärde in en dröse träd och buskar. Med en gång öppnades helt nya städer genom ökad kunskap om växternas skillnader i både form och livsbetingelse. En viss karaktär tillskrivs växterna, en karaktär man själv valt. Staden blev inte sig lik för inläringen av växterna skedde kontinuerligt. Områden i staden har genom växterna fått en ny innebörd, årstider

förstärks och det händer att jag går en speciell väg för att få ta del av förändringen.

Samlandet av intryck är en väldigt personlig hobby. Alla associerar och tar in saker på sitt speciella sätt och detta sker alltid i ett sammanhang. Träden har med tiden blivit till utblickar i min vandring genom staden. När mitt intresse mättats något insåg jag att det fanns mer än träd att fästa blicken på. Spår av människors närvaro i staden blev nästa underhållning och genom att ge ögonen en annan sorts skärpa dök en annan historia upp kring vad staden är. Det är bara att lära sig att se spåren.

Stadens kartotek vidgas genom att man skapar parallella läsningar av dess struktur och blir därigenom mer angenäm att bebo. Människor skapar även egna spår genom att läsa andras. Dessa spår läses i sin tur av andra. Staden förvandlas till ett pågående 'memory' där minnesspelet kräver att man iakttar alla förändringar även den minsta. Ett spel skapas genom den födda lusten att pussla ihop sammanhang, även om sammanhangen knappt ens existerar. Spelet skapar ett interaktionsfält där olika parter existerar på nya premisser i relation med personen som för tillfället beträder dess spelyta.

Genom beträdandet av denna spelyta märker man att även om man inte kan bedöma exakt vad man ser samt hur man kan tolka intrycken finns än dock en möjlighet till läsning. Trots osäkerheten om hur tolkningen av uttrycken ska gå tillväga finner jag en trygghet i att människor väljer att kommunicera på en mikronivå. En mikronivå som utgår från beträdandet av platsen som spelyta.

Jag bestämde mig för att uppsöka en värld och

¹ citat ur Witold Gombrowicz bok *Cosmos* (1971) ur de Certaeu (1984) xxiv

Trafikljuspimpning Fersens väg

Tiger, plank vid Dalaplan

undersöka en del av livet som av många anses vara osynlig eller irrelevant. Samlandet och iakttagandet av spår blev basen för tillblivelsen av denna värld. Osynliga världar har underhållit mig sedan barnsben. Kapsyler intryckta i den mjuka asfalten. Frihetssymboler mot den förtryckande makten, utskurna tecken på träd, egenhändigt gjorda gravstenar och affischer. Allt detta är något av en smygande handling. Spåren var som små monument kring vardagliga personer och det vardagligt använda stadslandskapet. Bomärken var ett ord som passande för det jag försökte fånga in och förklara för mig själv. Kapsyler, meddelanden, affischer och slagord kom in under ordet. Bomärket började fyllas med mening.

Landskapsarkitekter arbetar med att forma platser. De analyserar platsen, ser till områdets historia för att ge platsen de särmärken som gör att människor kan bebo den och skapa sin egen livsrymd. Vad som ofta förbises är de okodade eller oformade platserna och objekten, deras inneboende funktion och roll i att sätta prägel på vardagslandskapet.

De virtuella landskapen som arkitekter lägger fram i sina gestaltungsförslag glömmar att uppmärksamma de praktiker som kan tänkas uppkomma eller redan finns inneboende i de miljöer som förslaget innefattar. Det kan vara en trappavsats, ett gathörn, en lamppost, ett elskåp. Vissa miljöer tillkommer av en ren nödvändighet i projekteringsfasen. Det finns vissa tekniska krav för att en plats eller en byggnad ska fungera och i många fall kan utföraren inte styra placeringen av vissa objekt. Särskilt inte i efterhand.

Bomärken bebos av människor som passerat en plats och som bestämt sig för att markera sin färd genom att märken. De blir till märken över en människa, en handling oavsett om den är planerad eller inte. Människan representeras, identifierar sig och navigerar med hjälp av märket hur än bakgrunden till dess tillblivelse är.

Staden har skapat osynliga administrativa gränser som inte kan kommuniceras och diskuteras ansikte mot ansikte. Människor har svårt att förstå vilket administrativt område de befinner sig i och de finns få som kan förklara platsens administrativa betingelser. Människor har inte en karta med rätt innehåll som kan precisera deras position och i allmänhet dessutom har byråkraterna sällan en förståelse av stadens intrikata gytter av händelser och platser. Människor har svårt för att ta ytor i besittning då de ofta känner sig osäkra på hur den administrativa makten har tänkt sig att de ska använda ytan. Även om människor har en idé om hur de kan sätta sin personliga prägel på en plats finns en oro om böter och myndighetstrassel. Inga spår av människor och inga personliga avtryck blir konsekvensen av detta. Visserligen finns det inga bondgårdar och lantbruk så långt ögat kan se inne i en stad. Därav kanske man tror att bomärken inte har ett berättigande.

Bomärken i klassisk mening härör från bondesamhället. Traditionen att sätta ut symboliska men även administrativa spår i landskapet har funnits länge. Steget från bomärke till det som allmängiltigt kallas för klotter är inte så långt vilket kommer beskrivas i de kommande texterna.

Bomärken på Kristianstadsgatan

Skyltningselskåp, Östergatan

Bomärkets etymologi

Jag bodde ett tag på till Kristianstadsgatan i Malmö. Det är en gata som är ökad för allehanda kriminella handlingar. Var och varför saker hände syntes inte men väl medveten om detta ville jag förstå miljön genom att hitta trygga länkar. En rondell delade av gatan. Där pågick ett kommunikationskrig mellan reklampelarnas annonser och fria aktörer. Rondellen med sina skiftande budskap gav mig en trygghet i att människor samverkade med platsen. Det fanns aktörer på gatan som kunde bli mina allierade i en svårförstådd miljö. Vad var det som var farligt på denna gata? När skulle jag vara rädd? Det syntes inte i utformningen, förbrytelserna var till synes osynliga. Men genom att ta in de efterlämnade spåren kunde jag stressa av. De framkallade associationer, som trängde undan eventuella känslor av våld, tristess och monoton.

Rent etymologiskt då? Var härstammar ordet bomärke ifrån? Förr i tiden märktes en gårds tillhörigheter och redskap med bomärken. I socknar fanns ofta en bomärkesstock där alla gårdars bomärken fanns inskrivna så att alla skulle veta vilka symboler som användes för respektive gård. Icke skrivkunniga skrev under med sitt bomärke i viktiga dokument men även de som var knutna till en gård använde bomärket som sin signatur.

Även en bildlig användning tillskrivs uttrycket nämligen *särmärke*, *prägel*². Ordet *märke*

² *särmärke*- typiskt kännetecken HIST.: sedan 1883 (2007-04-16 Källa Nationalencyklopedin http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=0354102)

prägel- sammanfattningen av de intryck en företeelse (karaktäristiska) egenskaper ger {ekaraktär 2}: storstadspärgel; tidspärgel; urskogsprägel; verklighetsprägel. HIST.: sedan 1705 *prägl*a- åstadkomma (avtryck och relief) i metall särsk. vid tillverk-

används om tecken som används för att underlätta igenkännandet av personer eller objekt. Det kunde vara en kontrollmärkning eller en märkning av den tillverkare som gjort föremålet i fråga. Märken användes också vid vandringsleder för att kommunicera vägens innehåll och viktig information om mat, människor, väder och farliga platser. Då människan gick från det nomadiska levnadssättet till att bli geografiskt fast bosatt tog man med sig märkeskulturen för att märka vad som ägdes av vem. Man organiserade inte bara sina ägodelar men även landskapet.

Luffarmärken var märken gjorda av landstrykare och lösdrevare och berättade om hur man taktiskt borde gå tillväga för att få husrum och mat. Dessa märken förekom på grindstolpar och dörrar och informerade andra luffare om platsens egenart³.

Varför har jag valt ordet bomärke? Ordet konnoterar ett signum som är satt på en plats/objekt som man beträtt och vistats i. Då kan man rättmätigt hävda att man har bebott den, om än temporärt. I hävdandet av yta ligger även att man vet vilka människor som rör sig i området, att man har tagit del av samtal, rörelsemönster och sett platsens olika skiftningar. På så sätt blir man präglad samtidigt som man sätter sin prägel på platsen.

Jag menar att människor fortfarande har ett behov av att visa tillhörighet på olika sätt och på olika plan, både för sig själv och andra. Vetskapen att man trampat upp en stig eller lämnat ett meddelande som

ning av mynt el. medalj mynta, stämpla BET.NYANS: överfört, särsk. lära upp genom präglning. HIST.: sedan 1536

³ Nationalencyklopedin http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=245175. (2007-03-27)

Trottar, Kristianstadsgatan

Inhuggna initialer, Exercisgatan

någon annan kan ta till sig är något mycket basalt.

Luffarmärken är en sorts revirmarkering samtidigt som den förmedlar information om platsens innehåll. Märkena skrivs eller karvas in på platser där de inte blir övermålade.

'Tags'⁴ är märken som uppkommit genom att med olika tekniker skriva in sitt namn eller symbol på ytor och objekt. Under min grundskoleutbildning kände jag många som 'taggade' och höll på med graffiti. Graffiti-kulturen var endast för de invigda och därför svårt att förstå sig på. De talade inte särskilt högt om det men jag kunde se vidlyftiga planer smidas med idogt skissande på bildlektionerna som liknade de märken som jag kunde avläsa på gatan.

De urbana bomärkena och graffiti står tätt samman då de är båda av en nomadisk karaktär och uppkommer på utvalda platser. Nomadiska är de på grund av att de uppkommer i liknande form på olika platser i staden. En *tag* hör ofta till en avatar⁵ som utarbetat ett signum som står för denne personens förflyttning och utmärkning av staden, gentemot andra writers⁶

4 *Tag* - utgångspunkten i all graffiti, består av målarens signatur skriven med enkel linje, i en färg. Kan göras med penna eller spray. Taggen är graffiti-målarens logotyp, och självporträtt. Ordet finns också i verbform: att tagga något, måla en tag på något. (Andersson Per, 2005, *Medan Svensson åt plankstek- en reseberättelse från graffitins hemliga värld*, Nordstedts förlag)

5 *Avatar* - I indisk mytologi. Inkarnation, uppenbarelse, uppenbarelseform. Nordstedts stora Engesk-svenska ordbok. Nordstedts förlag (1993) Författarens anm. Avatar är inom cybervärlden och inom subkulturer en alternativ karaktär skapad av en användare som vill anta en annan form. Att skapa sig en identitet som frångår ens ursprungliga jag kan gör det möjligt att färdas in i kognito både i cybervärlden och i den fysiska världen. Att göra sig ett namn genom att märka ut platser med ett svårspårat signum kan tillskrivas en avatars verksamhetsområde.

6 *Writer* - begreppet härör från graffiti-dokumentären Style Wars vars inledningsreplik var "They call themselves writers". På svenska säger man målare. Begreppet writer signalerar en avspänd

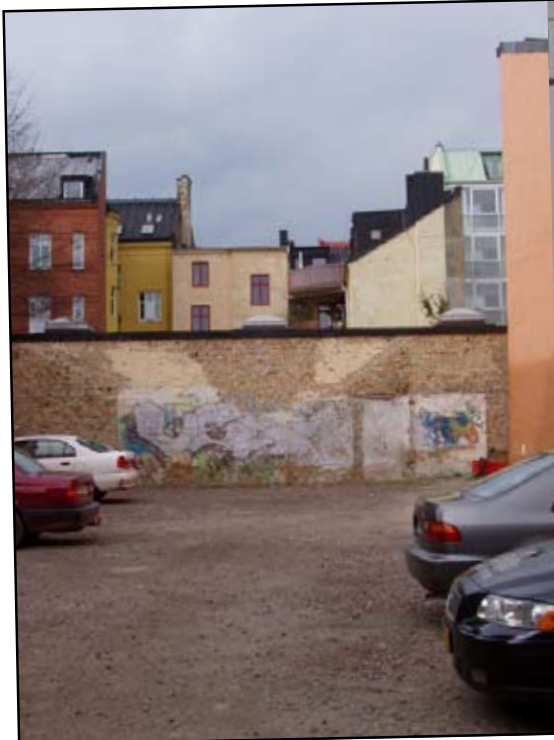
men även gentemot staden. 'Att skriva in sig' - att markera en tillfälligt tagen yta är en forcering av givna regler, fysiska strukturer och en stark markör i det synliga stadslandskapet. Jag ser taggandet inte bara som en skrivande handling. Taggandet har ett innehåll som inte alla människor är medvetna om. Det är lätt att tillskriva detta fenomen unga ligister som inte håller sig till regler. Det hela må vara ett otyg men om man tittar bakom uttrycket och ser handlingen kan man se mycket goda saker. Taggandet står för rörelse, kunskap om staden, förhandling om territorier, kreativitet, identitet.

Tagsen gör att man sträcker blicken lite längre upp mot en husvägg med en undran om hur någon överhuvudtaget kom dit upp. Strukturer bär på allt från sirliga bokstäver och symboler till tafligt bokstaverade tecken. Taggarnas uppkomst är inget nytt det är en vidare fortsättning av något som har varit i ständigt förekommande genom mänsklighetens hela historia.

Nationalencyklopedin definierar graffiti som '... text, bild eller bådadera, ristat, skrivet eller målat, oftast olovligen på offentliga platser eller annans egendom för att dekorera eller för att uttrycka åsikter och känslor. Ibland används det svenska ordet klotter. Utövaren är i allmänhet anonym eller använder täcknamn'⁷. Graffiti har kommit till användning för datering av fynd daterade från antiken och framåt. Den bevarade graffitin har då återfunnits i skyddat läge såsom gravar och fångelsehålor⁷.

hantverksmässig och sportsmannalik inställning till måleriet. (Andersson Per, 2005, *Medan Svensson åt plankstek- en reseberättelse från graffitins hemliga värld*, Nordstedts förlag)

7 Nationalencyklopedin, Graffiti, (Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs, 1992)

Gammal graffitivägg, Gamla Väster

Reklamkritik, Drottningtorget

För mig har samlandet av uttryck fått mig att inse att de administrativa gränserna är ett inlärt medierat språk som lärts ut sedan barnsben. Det är en kroppslig erfarenhet som är tätt sammanlänkad med det språkliga och det sociala. Den faktiska upplevelsen av den fysiska och mentala ytan vi beträder är i ett ständigt pågående skede, där uttrycken visar tydligt på denna förändring, i det administrativa rummet vars mål är att bevara och förankra. Det som slår mig är att privat/offentligt ofta förbises, tillsynes planerat, av uttrycksmakarna då de ignorerar administrativa gränser. Här snuddar jag vid nästa kapitel i detta arbete som kommer att behandla, hur människor förhandlar om rätten att bruka en plats utifrån olika teorier rörande territorie, plats och rum .

Allé vid Brick Lane, London 2005

De urbana bomärkenas territorialitet

'Territoriet har ett slags stil- denna stil kan ses som ett slags tematiskt motiv eller en mängd heterogena markeringar. Att upprätta ett territorium innebär att man knyter vissa funktioner till ett fenomen, ting eller område och riktar uppmärksamheten från själva funktionen mot territoriet och mot stilen. Territoriet är därmed inte direkt instrumentellt (i något enkelt orsak/verkan förhållande) utan skapar en slags föreställningsvärld⁸.'

I citatet ovan vill jag ta fasta på att ordet stil och att stilen, denna bemärkelse, skapar en föreställningsvärld. Vi tolkar vår miljö och ger den olika värden dvs. markerar dess existensberättigande och skapar riktmärken i gaturummet.

Människans levda miljö har inom landskapsteorin olika tolkningar och begreppsord. Min definiering av denna miljö tas huvudsakligen från den franske sociologen Michel de Certeaus teorier kring rum och plats samt ur Matthias Kärrholms avhandling om territorialitetsbegreppet. Jag vill med dessa teorier skapa en bas för att närma mig de urbana bomärkenas aktivering av staden.

Begreppet urbant bomärke sammanbinds med den yta som bomärket fäster vid- *fästyten*. Fästyten är knuten till territoriet och de människor som gör anspråk på det. Elskåp, stuprör, lyktstolpar, trottoarer, plank, väggar är typiska exempel på fästytor.

För att synliggöra begreppen utgår jag återigen från

rondellen på Kristianstadsgatan som ett exempel på hur en plats tas i besittning och omförhandlas genom olika händelseförlopp och handlingsätt. Teorierna är mer djuplodande än så, denna diskurs tillåter följande utvikning.

Rondellen som territorium

Rondellenharen fast terräng bunden till sig där samspelet mellan terrängens materiella förutsättningar och de vardagliga bruket utspelar sig⁹. Som innerstadsrondell omringad av mindre gator, cykelstråk och trottoarer skapar rondellen en unik puls och ett eget mönster. Terrängen, i detta fall rondellen och dess omnejd, representerar en särskild miljö som är bunden till en viss handling. En terräng kan man räkna med- marken och dess ditsatta och naturligt förekommande strukturer samspekar med det mänskliga handlandet. Om man flyttar till en ny miljö flyttar ens erfarenhet av gamla terrängar med. Det tar en tid innan den nya terrängens handlingsmönster tas fram, till dess ligger forna terrängar omlott med den nya.¹⁰

Bruket av en plats är komplext då den inbegriper händelser på plats men även föreskrifter som ålagts platsen. Handlingsmönster möts i brukandet av en yta, människor introducerar varandra till platsen genom att folk möts, slår sig ner och pratar, publicerar sina åsikter osv.

Rondellen är en tydlig indikator på de processer som jag senare kommer beskriva mer ingående nämligen territorialiserings-, deterritorialiserings och reterritorialiseringsprocessen. Processerna är

8 Kärrholm, 2004, s.61

9 Kärrholm, 2004, s.60

10 Kärrholm, 2004 s.60

Stuprännan, Kristianstadsgatan

sammanflätade och sker i många lager.

Husen som omgärdar rondellen är från tidigt 1900-tal och formar en tidstypisk crescent. Rondellen har smyckats, i kommunens regi, med planteringar och bänkar. Innehållet är karterat och har en given funktion och administration. Vem som äger platsen är inte tydliggjord när man är på plats men den sköts av en administrativ enhet. Platsen är territorialiserad.

Människor som bor vid rondellen flyttar ut soffor, tar med sig engångsgrillar och spelar musik genom högtalare med egenvald musik. Platsen deterritorialiseras genom *appropriering*, en tillägnelseakt genom bruk. Den administrativa makten ser hur platsen omdefinierats genom bruket och tilltar platsförbättrande åtgärder. Fler gröna bänkar utplaceras, kommundillverkade grillplatser ställs ut. Bruket legitimiseras genom att det understöds av kommunen. Platsen har därför delvis reterritorialiserats. En återkommande kamp som utkämpas i rondellen kan illustrera en deterritorialiserings- och reterritorialiseringsprocess. Rondellens ena sida består av ett plank som vetter mot Folkets Park, där finns två billboards med stora annonser. I rondellens direkta närhet finns 10 elskåp, som används flitigt av affischerare. Billbordsen blir även de använda som fästyta för lokala evenemang. JCdecaux¹¹ som äger tavlorna fortsätter oförtröttligt att klistra upp sina reklamkampanjer detta till trots, i vissa perioder har jag märkt en viss uppgivenhet i att uppdatera annonserna från deras sida. På planket sätts affischer upp, tags och grafitti målas. Dessa

tas ner relativt snabbt och er grön färg stryks över och lämnar kamouflerade konturer med snirkliga underliggande bokstäver. Detta brukande kommer förmodligen inte legitimeras och inbegripas i territoriets konstitution.

Territoriella processer

*'Om jag kommer till ett område där det inte sitter några grejer uppe så får jag nästan lite skuld känslor för att jag inte har varit där.'*¹²

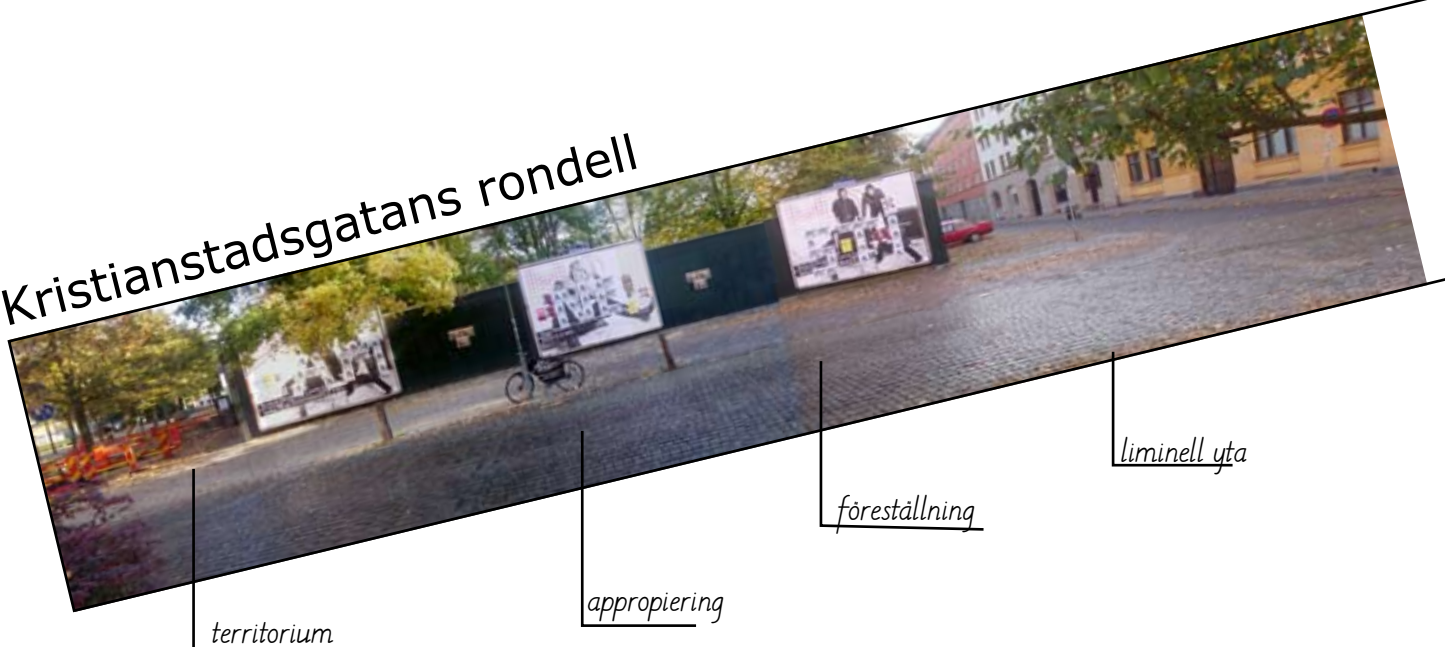
Begreppet territorium har ett verb bundet till sig – *Att territorialisera*. Detta är en handling som är kopplad till att etablera ett territorium. Territorialitet som begrepp står nära hävdandet av revir¹³. Människor hävdar territorier/revir för att säkra resurser av fysisk och icke-fysisk karaktär såsom mark, vatten, kompetens och organisation. Territorialitet och revir är starkt knutna till varandra där det senare karakteriseras av kännedom, disposition, avgränsning, markering, reservation, konkurrens och försvar. Människor visar olika grad av tillägnelse av territoriet genom att hävda sin rätt att använda det. Reviret kan vara alltifrån en bänk, ett hus eller en hel stad. Bristen på olika sorters revir hotar människors identitet och trygghet. Detta kan orsaka fredliga skiften i brukandet av en yta men också leda till strid och i förlängningen inverka på population och utveckling¹⁴. Vidare

12 Stockholms Fria Tidning, Konsten som förändrar stadsbilden, (2006-04-01)

13 Territorialitet (av territorium), inom biologi och humankologi detsamma som hävdande av revir. (2007-04-12) Källa Nationalencyklopedin http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=326190

14 Källa Nationalencyklopedin http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=292962 (20070412)

Kristianstadsgatans rondell

inbegrips begrepp som *deterritorialisering* och *reterritorialisering*. De senare begreppen antyder att territoriet är en effekt av ett ständigt pågående skeende. *Deterritorialisering*, är en avkodning, en omformulering av värden. Den är en sorts förskjutning och frigörelse från givna normer fastställda av den rådande makten som ålagts en yta. *Reterritorialisering*, är en omkodning av den sociala värden med hjälp av nya principer, begär, skillnader och institutioner för att upprätthålla flödet av socialt produktiva begär och utbyten. Det som deterritorialiseras, dvs. flyr eller förskjuter sitt ursprung, reterritorialiseras eller skapar en egen maktälskande ideologi där begären åter är styrda.¹⁵

När jag talar om territorialitet menar jag att de urbana bomärkena är viktiga då de är en del av den föreställning man har av en stad. En stad är under ständig konstruktion vilket betyder att man alltid har en föreställning om staden men aldrig en färdig bild.

Bomärken flyttar med personen, på grund av att handlingen, läsningen och erfarenheten av att sätta bomärken medföljer människan. Territoriet å andra sidan är en hävdad plats vilket kräver ständigt engagemang av en enskild individ, grupp eller institution för att vidhålla dess gränser. På så sätt blir urbana bomärken relikuppsättningar av händelser och människor/objekt knutna till händelser. Ytor berättar om att de en gång varit aktiva vilket kan utläsas med hjälp av spår som människor lämnat efter sig. Genom att de har blivit luggslitna och nerrivna från ytan blir interaktionen och samtalet delvis avbrutet men är fortfarande synligt.

¹⁵ fritt tolkat ur Deleuze Guattari, 2004

Uppsättande och ett uppskattande av urbana bomärken är en deterritorialisering. Den beskriver en flykt dvs. handlingar som rymmer från den ordnande strukturen. Dessa *flyktlinjer* skapas genom försök att undkomma maktens grepp¹⁶. Flykten dvs. deterritorialiseringen, som är en förskjutning av terrängen, kan riskera att falla offer för sin egen maktälskande ideologi genom en reterritorialiseringssprocess¹⁷. Filosofduon Deleuze och Guattari använder sig av denna tankefigur och knyter an den till ett 'nomadiskt tänkande'¹⁸. Detta tänkande skiljer sig från en självförsörjande väl avgränsad värld till förmån för ett sätt att tänka som hela tiden rör sig i ett utanförskap. Ett sådant tänkande är i ständigt blivande, en frånledning då den inte är bofast. Det tidigare är ett befestande av ett vara, en härledning som kan skådas bakåt i tiden med logiska steg. Flyktlinjernas rörelse däremot skapar en deterritorialisering dvs. en avkodning där nya värden tydliggörs. Nya flyktlinjer, fläckvisa spår, skapas av människor både medvetet och omedvetet. Detta gör att det är svårt i efterhand tolka motivet till handlingen då dessa irrande handlingar bara delvis fäster vid platser.

Mitt öga har riktas mot affischerandet Då jag ser att det skapas olika miljöer beroende på hur stadens administration förhåller sig till uppfästandet av information. Stundom integreras affischerandet i territoriet då affischeringen hävdad sin plats och bitvis fått en ökad legitimitetsgrad.

Affischeringsetik och moralskaparett underliggande

¹⁶ Nomadologin s. 14

¹⁷ ibid.

¹⁸ Nomadologin s. 36

Grillplatser på Kristianstadsrodellen

system under den överordnande makten. Ett exempel är elskåpen som är en fästyta för affischer, vilket kommer att beskrivas mer ingående i elskåpsstudien. Det personliga hävdandet av dessa ytor ackumulerar material och anslagstavlor sätts upp för att avlasta. Nya lagar och regler införs. En flyktlinje lagras över en annan flyktlinje, vilket gör att handlingar omdefinieras och territoriet deterritorialiseras. Denna deterritorialisering kan ses som eller påvisa en brist i systemet. En systemåtgärd är att försöka omskriva dvs. reterritorialisera, för att införliva handlingarna i en mer smältbar form, som passar systemet. Men handlingar och flyktlinjer går inte att införliva i en rationaliseringsprocess som är till fördel för att lätt kunna administrera staden. Detta gör flyktlinjerna till restprodukter som har fri lejd tills verktyg, skapade av systemet, uppmärksammar och binder dem till sig. Detta kommer senare beskrivas i min elskåpsstudie.

Gränsytan

Staden och dess människor i ständig transit. De är medvetna om att ting kan förändras från en stund till en annan. Människor räknar med det.

Urbana bomärken befinner sig, likt människor, ständigt i transit. De uppehåller sig på ställen som kan förutspås på förhand men dess temporalitet och förflyttning är lika föränderligt som människors rörelse genom staden. De urbana bomärkena beslagtar ytor i staden och indikerar en flyktig besittningsrätt som inte är bunden till fast egendom. Bomärken lappar och syr ihop staden till ett mer förståeligt brukbart rum, tillägnar sig platsen och lämnar spår av människors närvaro. De Certeau

beskriver *rummet* som handlingens yta vilken förflyttas beroende på hur den approprieras, dvs. hur människor tillägnar sig och brukar rummet¹⁹. Den kan ha en temporär eller mer beständig karaktär.

Gränsytan är en förhandlingssfär där territorialiserings- deterritorialiserings- och reterritorialiserings mekanismerna är som mest intensiva. Här uppger man en yta för att inta en annan. Här omformuleras synen på vad en plats innehåller, man förskjuter den och skapar ett nytt sammanhang. Genom att gränsytan i sig är ett uppgivande av yta för en annan sortst yta och en hävd mot en annan sorts hävdande av rum inbjuder den till kommunikation.

Den *plats* som behandlas inom arkitekturteorin kan beskrivas som en abstrakt, avgränsad bild av det verkliga praktiserade rummet. *Platsen* är enligt min åsikt planerarens avgränsade yta. Den avgränsade definierade bilden av en plats är lättare att administrera och tala kring, platsen har en fast form, den går att observera en längre tidsperiod och har ofta ett språk knutet till sig då man har enats om hur platsen ska beskrivas. Distansering från det upplevda rummet är, för en planerare, ett sätt i att forma, omforma och utforma rummet. Den yta som planerare arbetar med en yta som går att avgränsa för att sedan tydligt forma. Då den getts en distinkt ram kan man tala om en plats. Människor som inte har rätten att forma en rumslighet använder andra verktyg för att distansera sig ifrån, dekonstruera och rekonstruera sin vardag. Rummet som människan tar sig an skiljer sig från den administrativa platsen. Den är en blandning av

Danny Oceans palm på gamla Konsum-väggen vid Folkets park

en tillfällig arkitektur och en mer beständig sådan.

Gatorna utgör objektet i Elisabeth Högdahls avhandling *'Att Göra Gata- om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden'*. Hon menar att 'gata är något man gör' och därmed finns det handlingar och föreställningar kring hur gatan och världen som ansluter till den är beskaffad. Gatans gemensamma handlingsrum är 'ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)'²⁰. Detta utsnitt går att benämna som en diskurs. Gatans diskurs är, menar Högdahl, ett ramverk för våra tankar och göranden. Handlingarna inom ramverket är delvis konkreta, individuella och kontextbundna men samtidigt institutionaliserade och socialt förankrade. Människor har en benägenhet att animera²¹ sin omgivning, att ålägga den uppgifter och att göra den känslig för mänskliga behov²². Gatan är på så sätt ett *associerat territorium* som upprätthålls av olika aktörer, av byggnaderna, atmosfären och anslutande verksamheter. Det *strategiska territoriet* upprätthålls av personal och av dem uppsatta anvisningar. Urbana bomärken är därför diskursiva praktiker, likartade fenomen, uppkomna i ständigt spända relationer som har terrängen som spelyta. De har en historik, en social interaktion och ett språk bundet till sig där villkoren för dess existens definieras på individuell och kollektiv basis. De testar samhällets formella organisation genom att medvetandegöra gränssytor som inte är vedertagna och testa handlingsbeteenden som faller utanför normen.

20 Hanna Arendt ur Högdahl, 2003, s.47

21 *Animera*; uppmuntra, egga. Bonniers svenska ordbok, 2002

22 Kärrholm, 2005 s. 127

Bomärkespraktiken är knuten till en yta - en yta för handling. Handlandets yta är en diskursiv rumslighet; den mytiska, symboliska och poetiska upplevelsen av ytan, inte är den föreskrivna utan den skrivbara. Denna rörliga stadsyta slinker in i den tydliga texten- den planerade läsbara staden²³. Upplevelsen och tolkningen av ytan resulterar i en handling som lämnar fysiska spår. Dessa liminala handlingar, de överblivna och oidentifierade, har undgått att falla in under stadens lagar och förordningar.

Förhandlandet av yta har basen i hävdande av yta, vilket människor gör genom att markera och hävda sitt territorium. Den moderna staten har kommit att använda ett mer indirekt hävdande genom formell kontroll. Denna typ av hävdande har ingen tydlig ägare. En tydligt definierad person eller en grups anspråk av ett territorium har ersatts av ett regelsystem. Då territoriet inte längre på ett tydligt sätt kan relateras till en individ eller social grupp skapas således en administrativ territoriell indelning för att åstadkomma specifika funktioner. Kontrollen av ytor blir på så sätt opersonlig. Funktioner åläggs territoriet och den tidigare kroppsliga besittningen av en plats, tillägnelsen och det individuella hävdandet ersätts av kontroll som styrs av lagar, regler och konventioner.²⁴

Kärrholm delar upp hävdandet i motsatspar (se ovanstående bild). De är egentligen inga motsatser utan de berikar varandra och förflyttar sina definitionslinjer beroende hur de utageras. Ett territorium binds till ett handlande eller brukandet av en yta. Då territorier produceras sker

23 de Certeau, 1984 s. 93

24 Kärrholm, 2004 s. 51

Hävdande är personligt eller formellt, officiellt eller inofficiellt

Formellt hävdande / Personligt hävdande

Officiellt / inofficiellt

Lagar, skyltar, planer, markeringar / Ansikte mot ansikte, efterlämnande av objekt som syftar till en tidigare närvaro

Organisation, administration / personer, grupper

Föreskrivet bruk / verkligt bruk

(Kärrholm, 2004 s. 65)

en institutionaliseringsprocess vilken tydliggör identiteter, gränser där föreställningar om ytan etableras²⁵. Genom hävdande och handlingar knutna till ytan skapas berättelser, narrationer. Den finske geografen Ansii Paasi menar att territorialitet inte är ett statiskt fenomen utan mer ett evigt utvecklande sådant.²⁶ Har territoriet en tydlig gräns eller är det mer en flytande eller förflyttande yta? Är det tydligt avgränsat och försvarat eller enbart associerat? Paasi beskriver en rumslig institutionaliseringsprocess som sker i fyra steg. Ett försök till att applicera Paasi's process på rondellen på Kristianstadsgatan kan tydliggöra den förskjutning i hävdande av yta som sker mellan territorialisering, deterritorialisering och reterritorialisering.

Rondellen är till en början territoriell form där vissa människor, händelser och praktiker tydliggörs genom användandet och därigenom knyts till ett område. Exempel på detta är:

- Kristianstadsrondellen på Möllevången i Malmö har återkommande aktiviteter och användningsområden såsom affischering, mötesplats, cirkulationsplats för bilar, viloplats men även en av många ogillad rastplats för hundar. Rondellen har används för gatufester bland annat i samband med Möllevångsfestivalen men även under mindre gatufester till exempel den som organiserades i samband med festivalen Tema Palestina som pågick i tre veckor i april 2007. Festen blev omskriven i Sydsvenskan med rubriken 'Gatufest förvandlade

rondellen till vardagsrum'²⁷. Platsen beskrivs som ett vardagsrum med pinnstolar, kuddar mattor och upphängda ballonger.

Rondellens territorie får vidare en *symbolisk form* där symboler och tecken pekar på territoriets användare. Exempel på detta är:

- Kristianstadsgatans rondell kallas genom visst specifikt användande för bajsrondellen. Då människor börjar bekanta sig med rondellen, hänvisa till den och vistas i den skapas en kollektiv berättelse. Människor ser ett användande och återanvändande av platsen och räknar med att tolkningarna och omtolkningarna av platsen kommer att fortsätta. Rondellen är platsen där motaktioner för reklam uppkommer, den agerar som mötesplats och pauspunkt. Här avslutas utekvällar med långa samtal sittandes på en bänk.

Rondellen deltar i etablerandet av en *institutionell form* som innefattar brukande av platsen av olika socialiseringsprocesser och mindre officiella institutioner. Exempel på detta är:

- Bajsrondellen har förutom Möllevångsgruppen, ett dagis, AA-lokal, boende, även tillresta aktörer såsom affischerarna, fria konstnärerna, boendesökande osv. Parallellt med detta kommer kommunen in och skapar ett monument, en ljusinstallation, i rondellen och tillför grillplatser. Detta är institutionens tolkning och förankring av den symboliska formen som människor redan fastslagit på egen hand. Två föreställningar av rondellen vistas på samma yta.

25 Kärrholm, 2004 s. 73-74

26 Kärrholm, 2004 s. 65

27 Sydsvenskan, "Gatufest förvandlade rondellen till vardagsrum" (2007-04-15)

Bagdad livs, Kristianstadsgatan

Stupränna, Erik Dahlbergsgatan

*'Rondellen Kristianstadsgatan/Parkgatan har förvandlats till ett inre vardagsrum med grillplats och bänkar. En mötesplats för närboende och besökare, kanske med en grillad korv och varm choklad i handen? En surrealistisk upplevelse under stjärnorna. Installationen är en permanent del av arrangemanget 'Malmö by Light'.*²⁸

Fjärde steget är ett etablerande av en roll. Det kommer till uttryck genom en gemensam officiell berättelse kopplad till territoriet som fastnar i det sociala medvetandet. Exempel på detta är:

- Bajsrondellen är en mötesplats, en knutpunkt, en publiceringsplats, en rastplats och mycket mer. Detta visar på hur människans omhändertagande av platsen satt tydliga spår som visar på olika bruk av platsen.

Under evenemanget 'Malmö by Light' 2005 byggdes en permanent ljusinstallation med ljuspelare stående i en ring på insidan av rondellen. Installationen skapade många frågetecken och få i grannskapet visste vad som höll på att hända. Själv frågade jag installatörerna om vad som installerades och bristfälliga svar gavs. Så stod ljuspelarna där en dag och gav ifrån sig ett skiftande sken av färger. Det gick ett rykte kring ljusinstallationen då den precis hade kommit på plats. Nämligen att ljuspelarna hade rörelsesensorer som kände av

om människor rörde sig vid dem och på så sätt skiftade färg. Detta rykte gjorde att mopedister cirkulerade på insidan av rondellen för att prova om det faktiskt stämde. I efterhand används pelarna för affischering, det skrivs på dem och folk har börjat vänja sig vid ljuspelarnas förankring i rondellen.

Territoriell appropriering

*'Jag tror att det här står för en äkthet för många. Dels för att det inte försöker sälja någonting och dels för att man uppfattar det som någonting som kommer direkt från riktiga människor. Konstvärlden är ju extremt segregerad och elitistisk, och det här är ju inte det på samma sätt.'*²⁹

Territorialitetsbegreppet används även för att beteckna och hävda mer abstrakta ting såsom ett visst ansvars- eller kompetensområde. Kompetens och ansvaret bunden till en stad behöver inte ha en konkret rumslig utsträckning utan handlar mer utifrån metaforiskt icke-materiellt hävdande. Denna typ av tillägnelse vill jag kalla för *appropriering*, vilken är en del av deterritorialiseringsprocessen.

Urbana bomärken uppkommer på ytor med andra primära funktioner. Bomärkena lånar in sig på mer på mer beständiga ytor. Att genom uttryck, bilda sig en ny bild av staden och hävda sin plats är ett därför en sorts kompetensområde och därigenom en territoriell appropriering. Staden är en yta för människors handlande. Grovt indelat kan man säga att människor kan handla strategiskt/långsiktigt/platsbundet eller taktiskt/kortsiktigt/rumsbundet³⁰. Strategin beskriver

28 Malmö stads hemsida, Kristianstadsgatan/Norra Parkgatan-ljusskulptur "5-14 november 2004 arrangerade Malmö gatukontor "Malmö by Light". Under tio dagar förvandlades stadsdelen Möllevången till en värld av ljus i ett antal ljussättningsprojekt. De inbjudna företagen och konstnärerna satsade tid, material, erfarenhet och kreativitet för att ge malmöborna en upplevelse utöver det vanliga. Runt om i stadsdelen kunde man njuta av fantasifulla, konstnärliga och spännande ljussättningar. Hur staden ser ut i framtiden och vilka behov dess invånare har, är några av de frågeställningar som projektet syftade till att aktualisera." <http://www.malmo.se/gatorortrafik/ommalmosstadsmiljo/ljusimalmo/malmobylight.4.33ace30d103b8f159168000104292.html>

29 Stockholms Fria Tidning (2006-04-01)

30 se även kap. Staden som publikation/taktik och strategi

RACA Surface Service, 2002
(med tillstånd från www.raca.dk)

RACA Billboard 01, ett platsspecifikt annonstavle-
projekt på offentlig plats, Matthæusgade, Vesterbro
i Köpenhamn.

rummets makt över tiden medan taktiken representerar tidens makt över rummet. Taktikern verkar på någon annans mark. Det är inte taktikerns plats. Men taktikern är i närmre samröre med den rumsligt aktiverade tiden. Ägaren däremot, innehar en strategisk position, utifrån vilken han/hon kan ha kontroll på platsens tid genom *administration*.³¹

Inom ramen för den administrerade platsen finns dock hållrum för handling. I hållrummet kan taktikern iscensätta handlingar på ett för strategen/administratören³² oförutsägbart sätt. Strategen/administratören vet inte vad som händer förrän någon rapporterar. Samtidigt vet taktikern inte när det rapporteras och när Strategen/administratören motaktion tar vid.

Under en vistelse i Polen såg jag hur någon hade bytt ut gatuskyltar och gett gator nya namn. Stortorget har fått namnet Lekplats andra gator blev omdöpta till Armbågegatan eller Vaniljglassgatan. Här hade man genom namnbytet tillskansat sig ett territorie med en ny aktivitet tillskriven sig. Gatunamn är monumentala såtillvida att de syftar till att hylla eller minnas en person, händelse eller plats. Omskrivningen är en appropriering, i form av ett spratt mot den ordnande makten. Taktikerna vet att approprieringen inte kommer att bestå, den har inget överlevnadsvärde i sig, utan pekar på en förändringspotential där ett territoriellt riktmärke upphävs och en ny innebörd skapas.

Behovet att vardagliggöra det offentliga rummet syns tydligt i de 'göra-det-själv' objekt som dyker

upp på gatustolpar. Stickade muffar sys ihop på trafikskyltstolpar. Objekt befästs med ny innebörd genom ompyssling, handlingen får ganska snart ett namn tillskrivet sig och sprids till andra städer. Urban stiching, Urbanembroidery, rondellhundar, utbytande av vanlig gatubeläggning mot budskapsbeläggning är några exempel på dessa praktiker.

En taktik är alltså att förutspå hur en yta ska kunna tas i anspråk i en given stund. Gruppen *New Beginnings*³³ anslagstavleprojekt kan ses som en sådan avvägning och handling i tid och rum. De måste ha funderat kring när, var och hur uppsättandet av anslagstavlur skulle ske för allmänhetens breda nyttjande. Anslagstavlur sattes upp men efter en kort tid kunde man konstatera att ett sådant oförargligt världsförbättrande projekt snabbt blev borttaget, även av den mest slarvige av fastighetsägare.

Stadens ytor har en potential till förändring. Genom sin förmedlande karaktär har de inte bara en territorialiserande effekt, utan ruvar också på en möjlig deterritorialisering av det officiella territoriet. Avsaknaden av tydlig territoriell strategi kan öka förutsättningarna för den (de-)territoriella taktiken³⁴. Affischerandet och dess spridning är ett exempel på territoriell appropriering. Som också kan verka deterritorialiserande. Reglerna kring illegal affischering är tydliga men ingripandena få. Därför kan territoriet tas i anspråk av affischerarna. Att delegera distributionen till en tredje part, t.ex. en klubbarrangör till en affischerare, gör det svårare för myndigheterna att straffa källan till informationen. Den territoriella strategins otillräckliga möjligheter

31 de Certeau xix

32 kan vara ägare/förvaltare av en plats eller ett objekt.

33 Se deras hemsida: www.nbgngs.com

34 Kärrholm, 2004, s. 89

Plantering på Stora Nygatan

att ingripa och dess falnande legitimeringsgrund gör att de taktiska manövrarna kan fortsätta .

*'The graffitiists themselves come from the territorial order. They territorialize decoded urban spaces – a particular street, wall or district comes to life through them, becoming a collective territory again.'*³⁵

De Certeau kritiserar staden som rationell organisation då han menar att den har ersatt de taktiker som människor har utarbetat för att samleva i staden. Rationaliseringen av vad en stad är plattar ut flerstämmigheten hos den specifika staden och dess människor till en enstämig, universell struktur. Det som inte går att ta in i rationaliseringsprocessen blir till restprodukter, *waste products*³⁶. Den funktionsinriktade organisationen sker på bekostnad av det upplevda rummet. Rummet som rymmer människors vardagsliv, upplevelser och handlingar blir en blind fläck i den vetenskapliga och politiska sfären. Bortom den av Certeau kritiserade ideala urbaniseringen verkar dock staden med rörelser som motsäger den tänkta strategin. Dessa rörelser utspelar sig bortom räckhåll för den panoptiska makten som inte är en läsbar identitet, kan leva vidare genom list och taktisk användning av maktrelationer då dessa rörelser är svåra att administrera³⁷.

Territorier rymmer en politisk praktik där fästytter används för att underminera kommersialiseringen av det offentliga rummet. För att ändra och ständigt omkoda ett territorie måste planeraren/strategen om och om igen avkoda platsen och se vad som har

omdefinierats.

Att upprätta och producera ett territorium under en längre tid fordrar en god legitimeringsgrund. Kommunen kan styrka sina förehavanden genom att säga att det är 'för allmänhetens bästa'. De boende och de som vistas på platsen kan hävda sin rätt till platsen genom sitt bruk av den eller genom sin investering av tid i platsen. Den territoriella approprieringen hävdas då med hjälp av en territoriell taktik som hela tiden måste utövas, men kan även utvecklas genom att man går via administrativa kanaler, dvs. genom en territoriell strategi. Ett gott exempel på hur man kan använda administrativa kanaler för att stödja lokal kreativitet finns i form av en handbok nämligen '3 steg till bättre stadsliv' av Sara Danielsson³⁸.

Från konsthistorisk synpunkt är det förra seklets försök att bryta konstens isolering i konforma rum och kliva ut på gatorna väldokumenterat. Konsten skulle genom dadaismen, surrealismen och sedan situationismen bli en allmänning i stadslandskapet där tankar kring skapandet och estetiken kunde utvecklas. Människan och hennes handlande omformuleras i och med detta och sattes nu i relation till konsten och staden. Ett brottstycke av denna stadsomskrivning är verket 'I Make Maintenance Art One Hour Everyday' från 1976 där Mierle Laderman Ukeles skrev till 300 underhållsarbetare vid en bank i Whitey, USA³⁹. Hon manade dem till att viga en timme av deras arbete till konst. Själva sysslan i sig skulle inte förändras för yttre betraktare. Varje

35 Baudrillard, J. M. (1993 [1975]) s.79

36 de Certeau, 1984 s. 94

37 de Certeau, 1984 s. 93-95.

38 finns att hämta på: <http://www.saradanielsson.se/stadsliv.htm>

39 Rugg, Judith (Editor), s. 111.

Diskokula på Föreningsgatan

Sorgenfri industriområde

dag i fem veckors tid tog Ukeles polaroidbilder där hon förevigade arbetarnas olika göromål. Samtidigt frågade hon dem om det var 'konst' eller 'arbete'. Samma syssla fick alltså binära motpoler. Vad jag föröker illustrera med detta exempel är hur man kan vända på upplevelsen men också hur man befäster platsen och territoriet med sitt arbete. Om man får göra ett avtryck på egen hand eller i tankarna kopplas minnen och värden till platsen.

Ett liknande exempel är gruppen RACA.dk⁴⁰ som genomförde ett samhällstjänstgöringsevent med arbetsnamnet *Surface Service* som man uppförde vid en busstation och underjordisk nergång, där en mängd människor passerar varje dag. *Surface Service* infiltrerade miljön genom att använda sig av en redan existerande roll nämligen den som lokalvårdare. Städning genomfördes i egenutformade städdräkter och verktyg. Denna scen framfördes på samma sätt vid samma tidpunkt under en bestämd period. Repetitionsidén födde en koreografi med rutin och handling och *Surface Service* blev sakta men säkert en del av vardagslivet. Projektet syftade till att undersöka den urbana situationen ur en humoristisk och ironisk synvinkel och målet var att skapa en stunds distraktion, en störning i de vardagliga rutinerna. Man stal även en syssla från den administrativa makten.

Här har vi således ett konstnärsuttryck som egentligen ger samma slutprodukt. Ingen av dem informerar om att de gör konst. Men ingången är olika i de två exemplen. I det ena fallet initierar konstnären en rörelse och handling som hon sedan dokumenterar. I det andra faller användaren konstnärerna av sig

själva som verktyg och dokumenterar rörelsen och handlingen. Båda förskjuter vardagen eller rättare sagt spelar vardagen ett spratt genom ett socialt spel med stadslandskapet som scen. Spelet med begreppen arbete och konst gav här en möjlighet till att re-appropriera och återuppskatta vardagen.

Jag upplever att stadsplanering är starkt bunden till linjärt tankemönster där problem ska nå en lösning. Planeringen har svårt att ge rum åt innovativa handlingar när planeringsprocessen väl är påbörjad. Intuition och innovation är något som anses komma in i begynnelseskedet av planeringsprocessen och inte som en naturlig komponent i en pågående process. På så sätt får vi känslan av att planering ska (eller borde) ha en början, ett mål och ett slutskede, där resultat förmodats ha uppnåtts. Att förstå processen kring människors tillägnelse och förankring i staden är dock en förutsättning. Planprocessen är nödvändig för en demokratisk och hållbar stadsbyggnad men det går inte att sticka under stolen med att den lätt reducerar/elimineras en del av vad människor vill att staden ska vara. Många viljor ska blidkas men vems vilja vinner i slutändan? De som har tid och kan formulera sina åsikter i de organ som styr planeringen? Det är inte alla som har de verktyg för att göra ställningstaganden och komma med konkreta förslag. Det offentliga rummet finns inte på kartan. Den finns i rörelsen och i människors val av ytor. Dessa föds inte alltid av planering- de föds genom människors samverkan och deltagande i det praktiserade stadsrummet. Vad är det planerarna missar?

Sumoman på Citytunnels plank, Triangeln

Underlig plakett på fasad, Fersens väg

Staden som publikation

Tilldelning av publikationsyta- diskussion kring olika förhållningssätt

'Folk gör inte saker som inte betyder något.

Folk gör saker som betyder något.

Särskilt om de inte hittar något annat som betyder något.

Det är upplevelsen av mening som man trotsar motstånd, går en backe till⁴¹.

Hur staden ser ut beror på vilka som har makten att påverka den. Jag ser de icke-formella uttrycksformerna som ett medierande, ett förmedlande, av hur vi vill att en stad ska te sig. För staden är ett 'teende' inte ett givet faktum. Det kan vara så att människor får idéer och inspiration från det icke-auktoriserade handlandet i stadsrummen men som rymmer sig inom reglernas ramar. Uttrycken fungerar som en katalysator för hur man medlar, förmedlar och förhåller sig till det praktiserade stadsrummet. Det frambringar diskussioner om tryckfrihet, yttrandefrihet, renhållning, estetik och smak och synliggör förtryck bundna till stadsrummet. Man skulle kunna kalla detta för *råkommunikation*; ett mellanmänniskt handlande är oftast inte säljande, den är bara bildligt och textuellt talande. Råkommunikation är ett begrepp som jag utvecklat för att illustrera den kommunikation som sker utan mellanhänder på gatan från en anonym individ till en annan. Man skulle även kunna kalla det *råpublikation*, men det publicistiska, det som vill vara publikt, är bara en del i råkommunikationen. Råkommunikationen kan ha globala och lokala uttryck beroende på tillgängliga kanaler, uttrycksätt

samt hur den lokala ordningsmakten agerar. Förutom att fundera över vad som kan räknas in i detta begrepp har jag bekantat mig med hur omvärlden ser på det jag tidigare kallat bomärken. Det finns olika acceptansnivå i synen på bomärken. Alla bomärken har det gemensamt att de tar en yta i besittning som primärt var menat för ett annat ändamål. Människor sätter bomärken främst på ytor som inte känns som en specifik människas egendom.

Bomärken är inte ute efter att först och främst vara estetiskt tilltalande. De talar om en handling, ett bemästrande av tid och tillfälle, samt en mycket individuellt baserad kommunikation. De är även ett avståndstagande från hur man borde göra och laddar därmed rummet med ett rått otillåtet innehåll.

Människor har ett behov att ge svar på tal. Stadens gator är ett av de få ställen där människor med knappa medel kan nå en stor varierad publik. Fästytorna är därför ett av medierna för detta.

Publicerandet av budskap uppstår på olika fästytor. Dessa fästytor är mer eller mindre kontroversiella att annonsera på. Fästytorna är antingen objekt som fastighetsägare och kommun inte bryr sig om att se eller objekt som är ekonomiskt viktiga och hålls under sträng uppsikt. En vattenränna är inte så hotfullt att sätta upp saker på även om den är bunden till en fastighet. En vägg är lite mer förargande för att inte tala om de privatägda telefonkioskerna – där är det nästan upp till krig om man sätter upp något. Återvinningsstationernas kärll återvinner, så där kan uttryck finna frid en längre tid skulle man tro. Men kärlden tillhör privata företag vars tjänster har upphandlats av kommunen och kommunen kräver att kärlden hålls rena. Därmed rensas de ideligen

Kiosken på Drottningtorget, Malmö

på ovidkommande uttryck. Det är inte vilket skräp som helst får begagna dessa objekt. Brevlådor är något som signalerar offentlighet och var mans egendom, men de är också strikt bevakade. Trottoarerna då? Vissa ansatser har gjorts i att publicera sig på trottoarer och här är dessa uttryck någorlunda fredade. Slitaget är här det enda som hotar uttryckens existens.

De begränsningar som finns är bundna till restriktioner i vad som är tid och rum, vilket kommer belysas mer ingående senare. Bomärkena påverkas oundvikligen av detta. Vad som påverkar staden ytterligare är hur människan använder olika medier, eller rättare sagt hur människan *får* använda dessa.

När, varför, hur och till vad använder människan staden som medium för publicering? Människors vanor och smak är grundläggande selektionsmekanismer i deras strukturering av mediaflödet⁴². Vilket också innefattar mediernas närvaro i staden. De betalda legala, de obetalda, illegala samexisterar.

Fästyornas juridiska möjligheter och begränsningar

*'The object of ownership, be it a stretch of land, a particular object, an idea, or anything that holds an individual's fancy to such degree that he seeks to own it.'*⁴³

Vad är det då som händer när människor klistrar och

manipulerar den bevakade stadsbilden? Är det en sorts förhandling om vem som har rätten till att bruka den fria ytan? Hur förhåller det sig till 'den allmänna opinionen' och till stadsplaneringen? En belysning av existerande lagar och regler rörande offentlig plats kan inte förbises i en sådan diskussion.

Sannolikheten att bli ertappad är en aspekt av denna diskussion. I samtal med bekanta kom jag fram till att denna sannolikhet på olika sätt kan minimeras genom att använda sig av taktiska manövrar. Till exempel skulle söndagsnatt, tjejer, finkladda inte väcka en enda misstanke. Efter att sedan även ha läst klotterlagen ser jag stora brister på klarhet och kontextualitet, därigenom också brister i rättssäkerhet.

Brottsförebyggande rådets (BRÅ) rapport 'Klotterförebyggande åtgärder- en idéskrift om att tänka parallellt' kom lägligt innan klotterlagen trädde i kraft (1 januari 2004). Det som är positivt i rapporten är att även om klotter i sig anses kriminellt enligt lagen så läggs här en bredare bild av begreppet klotter fram. Rapporten är nyanserad och tar upp komplexiteten kring varför människor klottrar.

Frågan jag ställer mig är hur många inom kommunal förvaltning och andra förvaltningsorgan och juridiska instanser som tagit rapporten till sig.

BRÅ:s rapport

Generellt handlar denna diskussion inte bara om frågor bundna till de uttryck vi avläser men också om möjligheterna att förskjuta de gränser som samhället satt upp. Det handlar om vem som har rätt att sätta

42 Bjurström mfl s. 92

43 Bakker&Bakker-Rabdan ur Kärrholm, 2004, s 47

Glassfabrikens affischeringsvägg, Kristianstadsgatan

sitt bomärke på den levda ytan. I staden sker dessa förhandlingar i visserligen öppna rum men inom ett system med ett specifikt språk som kan vara svårt att ta till sig och förstå. Ägogränser är till exempel fastlagda i detaljplanen och en trottoar, som tillsynas är en homogen yta, kan till en tredjedel tillhöra fastighetsägaren och resten kommunen. Detta går inte alltid att se. Det synliggörs exempelvis bara om fastighetsägaren eller kommunen inte skött sina skötseluppgifter.

I BRÅ:s rapport kan man uttyda att urbana bomärken i sig, inberäknat gatukonsten, sorteras under olika brottsrubriceringar såsom olaga affischering, skadegörelse, nedskräpning osv. Gatukonsten är ju illegal konst i ett offentligt rum. Offentlig konst är däremot vad politiker har beslutat ska finnas på gator och torg. Stencilgrafittin till exempel har andra utövare, kanske till och med en bredare grupp aktiva människor, fastän det liknar mediet för affischering. Klistermärkesgrafitti inbegriper förmodligen en ännu större aktiv grupp. De två formerna av bomarkering går in i varandra, men det gemensamma är att göra avtryck i det offentliga rummet. Affischering är tredje form, som engagerar människor som kanske inte alls har ett samröre med andra former av urbana bomärken. Detta är grova antaganden, men de kan vara intressanta att ta upp i en vidare diskussion, då de alla är former som påverkas av juridiska restriktioner och uppkommer i stadsrummet. Det kan vara så att människor väljer den form av uttryck som passar deras tidsmässiga situation och ideologiska inställning bäst, men det kan även bero av hur riskfyllt det är att utöva det. En blandform mellan grafitti och klistermärke är

tagklistermärkena, där taggare skriver sitt namn på klistermärken, som sedan snabbt och enkelt klistras upp. Brottsrubriceringen gällande tagklistermärken är inte skadegörelse utan olaga affischering/åverkan. Böterna blir därmed inte lika kännbara för utövaren.

Att enbart tala om klotter är alltså missvisande, då detta begrepp samlar ett stort antal olika sorts uttryck. Klotter är dock det ord, som myndighetsutövarna använder⁴⁴. I gaturummet går det att urskilja klotter i olika material, med olika kommunikativ förmåga och olika symbolvärde. Man kan också urskilja olika grader av förankring i stadsbilden, liksom olika politiska, ekonomiska och sociala budskap. Värde i markeringen av plats och det som kommuniceras kan bara läsaren/mottagaren av budskapet avgöra. Bland dessa markeringar som fästes på illegala ytor finns för människors sociala hälsa avgörande information kan som till exempel telefonnummer till jourhavande kompis, sportsaktiviteter, stödgrupper, och andra sociala evenemang.

Pengar ger en kommunikationsrätt den lagliga vägen, och reklam som bildspråk diskuteras flitigt människor emellan. Men eftersom det ligger i människans natur att kommunicera tar sig människor rätten oavsett om de kan betala eller inte, och man hittar också vägar att få respons på det man gör. Det som har på senare år är att samlarna av bomärken lägger upp stora bibliotek på internet som alla kan ta del av och inspireras utav. Bomärkena har blivit likt *bokmärken*, ett samlarobjekt, något som förenar

44 Ordet klotter har förekommit enligt Svensk etymologisk ordbok sedan 1825. Enligt SAOL betyder klottra att "skriva eller rita slarvigt".

Ordningslagen (1993:1617)

3 kap. Allmän ordning och säkerhet
Användningen av offentlig plats

1 § En offentlig plats inom detaljplanelagt område får inte utan tillstånd av polismyndigheten användas på ett sätt som inte stämmer överens med det ändamål som platsen har upplåtits för eller som inte är allmänt vedertaget. Tillstånd behövs dock inte, om platsen tas i anspråk endast tillfälligt och i obetydlig omfattning och utan att inkräkta på någon annans tillstånd.

”Den som förstör eller skadar annans egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, dömes för skadegörelse till böter eller fängelse i högst ett år.”
12 kap. brottsbalken.

Banksy, London 2005

människor i olika subkulturer. Reklamen tar intryck av detta och plockar upp det i sitt eget sätt att verka. Därför bör diskussionen också handla om varför två tillsynes lika publikationssätt står på olika sida av lagen.

’Jag har aldrig förstått mig på dom här lägren som folk tycks älska att placera in sig i. Att prata väl om gatukonst och i samma veva kasta lite skräp på graffiti eller tvärt om, anse sig vara en hardcore graffiti målare som måste hävda sig genom att klanka ned på gatukonst. Det är ju bara ord och beteckningar, vad man väljer att kalla saker för. Kanske beror det på att jag personligen aldrig har märkt av att jag skulle genomgå någon dramatisk transformation mellan när jag ena stunden målar ett namn med highlights, skugga och hela paketet till när jag en bit längre bort målar en liten skev uggla. För mig handlar inte heller gatukonst om en teknik. Ibland kan jag få känslan att en del anser att gatukonst = mallar, stickers, affisher, mosaik samt pärlplatta. För mig handlar det om att använda det offentliga utrymmet på ett spännande och intressant sätt där tekniken i sig inte spelar någon som helst roll⁴⁵.’

Mitt resonemang kretsar kring att det inte går att dra en hård skiljelinje mellan vad som är klotter och vad som inte är det, liksom vad som är vandalism och vad som är en social och stadsförbättrande handling. Det jag kan konstatera är att en stad utan detta, oavsett om man benämner det klotter eller bomärken, vore en spökstad. Bomärken är ett bevis på att människor har synliggjort platser, intagit dem och lämnat spår efter sig. Det går inte att förbise att klotter är en kreativ handling och en del av en estetisk process

och att den dessutom uppvisar hantverksmässiga drag, kvaliteter, som inte kan upplevas i en annan miljö än med staden som fästytta. Vill vi leva i en stad där vi inte kan sätta spår?

Enligt BRÅ:s rapport är ”klotter” illegalt oavsett vilken teknik som använts. Graffiti är däremot det som görs legalt med sprayteknik. Klotter är alltså det som uppkommer illegalt medan graffiti är det som uppkommer legalt. Utövarna kan finnas på båda sidorna av lagen och bildspråket kan vara densamma. Så handlingens namn definieras till syvende och sist enbart av lagen.

’Klotter är: en bild eller ristning som olovligen anbringats på plats eller föremål.

Graffiti är: en bild eller ristning som lovligt anbringats på plats eller föremål.⁴⁶

BRÅ hänvisar till en avhandling, som menar att klotterkulturen visserligen utövas av en högriskgrupp som också riskerar att hamna i andra brottsbanor, men att det i det stora hela inte tyder på att klottrarna i sig skapar brottslingar inom andra områden. Det kan dock som tidigare klottrare vara svårt att återanpassa sig till ett liv som är socialt accepterat. BRÅ:s rapport konstaterar även att det bland klottrarna finns en grupp som man kan beskriva som ”specialister”, sådana som på sin höjd stjälar sprayburkar, men inte begår andra brott.

Trots att klotter är ett stort problem både i Sverige och utomlands saknas utvärderingar och vetenskaplig forskning om det klotterförebyggande arbetets effekter. Men erfarenheterna från andra

45 Citat av Zulukatten, Streetarten en återvändsgränd? , [Atlas-muren.se / Gatukonst](http://atlas-muren.se/Gatukonst/) / (2006-01-26)

46 BRÅ:s rapport, 2005:1 s. 8

Fri Talan av Åsa Sonjasdotter, Lunds Konsthall 28/5 - 21/8 2005

länder tyder ändå på att snabb sanering av nerklottrade ytor i kombination med andra åtgärder kan ge goda resultat.⁴⁷ Varken kommunerna eller polisen utvärderar sina insatser mot klotter. Mindre än hälften av landets polismyndigheter uppger att de har en övergripande strategi för att förebygga klotter⁴⁸. Det polisen oftast gör, men fortfarande utan uppföljning, är att kartlägga klotter och klottrare.

Vidare diskuteras grafittins genomslagskraft inom konstvärlden och dess bild- och skriftkvalitéer, som också lyfts in i reklamsammanhang. Man betonar i rapporten att det inte går att dra en skarp gräns mellan skadegörelsen, det kommersiella eller det konstnärliga uttrycket⁴⁹. Det är just den oklara gränsdragningen som upplevs som förvirrande och försvårande av de aktörer som jobbar med klotterförebyggande åtgärder. Det estetiska tilltalet, även om det tas upp, lämnas utan kommentar i brottsrubriceringen.

Affischering och elskåp

Då elskåp är en mindre yta i förhållande till billboards och skyltar, som b.la. utomhusreklamjättarna JCDecaux⁵⁰ och Clear Channel⁵¹ ställer ut, måste människor komma nära för att utläsa budskapet. Dessutom är budskapet inte fäst i ögonhöjd. På elskåpen finns det plats för mer detaljerad information och snirkliga utformningar. Min tes är att människor läser mer frivilligt budskapen på elskåpen än de som

finns på kommersiella reklamplatser. Denna tes blir med lätthet styrkt då flera företag som utan problem skulle ha råd med att publicera sina budskap genom utomhusreklam väljer att gå den illegala vägen. Förklädda budskap, publicerade av miljonföretag, som till synes verkar vara av den folkliga sorten gjord av människor med små ekonomiska medel är intar stadsrummet. Exempel på detta är EMA Telstar som i jämna mellanrum använder sig av elskåp för att annonsera världsartister⁵².

Publicering av bomärken

- en relationsskapande handling

Böcker från bibliotek innehåller ofta understrykningar, kommentarer och korrigeringar där människor påpekar, påverkar och kommunicerar till sig själv eller till nästa läsare. Hundöron, kaffefläckar och kråkor kan hamna i böcker, till mångas förtret. Detta är dock något man får räkna med då man tar del av offentligt tillgängliga böcker.

Att likna staden vid en lånebok, eller vid en text om man så vill, är inte långsök. Hundöron, bokmärken och fläckar lämnas i den använda staden då människor lånar och bebor den. Skillnaden är att det inte görs något tydligt överlämnande från en låntagare till nästa. Därför pågår redigeringen, kommentarerna, kommunikationen ständigt och staden kan därför liknas vid en text som ständigt skrivs, läses, omskrivs och omläses.

Genom att läsa staden utifrån olika ingångslägen skapar människor en individuell förståelse av de

47 ibid.

48 BRÅ:s rapport, 2005:1 s. 15

49 BRÅ:s rapport, 2005:1 s. 5

50 www.jcdecaux.se

51 www.clearchannel.se

52 obs! egen spaning

Folkets parks plank Södra parkgatan

övergripande strukturerna och de små skiftningarna. Sociologen Michel de Certeau fokuserar på att studera de vardagliga praktiker människor ger upphov i relation till hur människor tar sig an läsning av böcker. Han belyser läsarens frigörelse från författaren och kritikern genom att läsningen sker selektivt. Tolkningarna och tankeleden är inget man direkt kan förutspå när man läser. En text kan därför ha lika många ingångar som utgångar. Läsaren manövrerar sin uppmärksamhet utifrån undermedvetet eller medvetet behag. Läsningen blir på så sätt ett 'tjuvskytte'⁵³ där varken författaren eller kritikern kan bestämma läsarens tycke, smak och associationer. Om vi nu lånar de Certeaus bokteori och applicerar den på staden kan man byta ut författare till planerare/politiker och kritiker till intellektuella/personer med makt att göra sin röst hörd. Läsaren representeras av människor som beträder ytan som begreppsmässigt definieras stad. Vad läsaren tycker och hur denne handlar står ibland i motsats till vad planeraren/politikern eller den intellektuelle önskar av sin bild av staden. Staden blir genom olika människors kopplingar och tankebanor till en hypertext⁵⁴ som kopplar mentala

ytor till fysiska ytor, vilket leder till att världen expanderar.

Den skrivna texten kring staden utgör också på ett mera konkret sätt en del i processen att forma staden. Dessa textuella bilder av staden beskriver de Certeau som *fiktionsrum* som i sin tur påverkar de framtida samspelen. Den tidigare beskrivna 'Bajsrondellen' är ett sådant fiktionsrum, som genom identifieringen och kategoriseringen av olika beståndsdelar och händelser på plats synliggjort ett sammanhang, som sedan kan påverkas. Detta är nog det de Certeau menar när han säger att producerandet av texter 'Refererar till en verklighet, från vilken något har blivit urskilt, i avsikt att förändra den'⁵⁵.

Etnologen Elisabeth Högdahl beskriver på ett liknande sätt, den *inre urbanisering* som sker genom upprättandet av mentala kartor i staden. Denna inre urbanisering, menar Högdahl, är en konstant läroprocess där man förhåller sig till stadens snabba skiftningar⁵⁶. Vidare beskriver Högdahl genom en hänvisning till de Certeau hur människor i nära samröre med minnesbilder formulerar och formaliserar regler, som organiserar rörelser⁵⁷.

Publicistisk sed

'Yeah, it's all about retribution really.(...) Just doing a tag is about retribution. If you don't own a train company then you go and paint on one instead. It all comes from that thing at school when you had to have nametags in the back of something- it makes it belong to you. You can

53 de Certeau (xii)

54 *hypertext*, en icke sekventiell text, dvs. en text med förgreningar (angivna med markörer) som ger läsaren möjlighet att välja sin egen väg genom texten. Läsaren ställs vid varje markör inför valet att fortsätta läsa den aktuella texten eller att börja läsa en annan text. Denna andra text (som i sin tur kan innehålla förgreningar) kan t.ex. vara en förklaring eller utveckling eller del av ett helt annat dokument. En hypertext är alltså ett komplext nätverk byggt av noder med texter, länkar som sammanbinder dem samt markörer som anger var dessa länkar börjar och slutar. En länk kallas även en hyperlänk eller en hypertextlänk. De många vägar genom en tryckt encyklopedi som ges av dess hänvisningsstrukturer innebär att den kan ses som en enkel hypertext. I många hypertextsystem kan läsaren själv lägga till såväl nya länkar som texter. Nationalencyklopedin (http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=207312) (2007-03-20)

55 de Certeau, s. 135 (förf. egen översättning)

56 Högdahl, s.138

57 ibid.

Affär, Simrishamnsgatan

own half the city by scribbling your name over it.⁵⁸

Banksy's uttalande ovan illustrerar ett handlingsförfarande som lärs ut informellt över tiden och att det ständigt praktiseras. Detta gäller den breda definitionen av klotter och även affischering. Dessa former ryms inom begreppet urbana bomärken och bottnar i en gemensam outtalad tanke att människan har rätt att inta ytor och publicera sig i stadens rum. De tidigare nämnda fiktionsrummen finns med i denna handling. Att märka ut en plats är att beskriva den, men också att relatera till platsens innehåll.

I Sydsvenskans extrabilaga 'Skåne Växer' tar upp bostadssökandet genom uppsättning av lappar runt om i staden⁵⁹. Artikeln övergripande fråga är om lappuppsättandet är en form av kommunikation som är på utdöende. Journalisten sökte upp lappuppsättare och undrade hur det hade gått och om någon hade hört av sig angående bostadsletandet. Svaren var delvis nedslående om man ser ur lappens perspektiv. Det var sällan annonsörerna fick respons. Anledningen att lapparna fortsätter sättas upp är enligt mig en tro på att man bäst når de människor som har det man söker efter på den geografiska platsen där utbytet ska ske. På Internet finns det visserligen lokala hemsidor för bostadssökande och försäljning av föremål men det är bara de initierade och intresserade som når dit. Lapparna har inga redaktionella riktlinjer. Humor och knep tas till för att folk ska bli intresserade. Det finns brister och fördelar då lapparna är långt ifrån perfekta. Ofta saknas tidsangivelse för uppsättande av lappen,

felstavningar är rikligt förekommande. Lapparna i stadsmiljön ger en berättelse över vemsom önskar bo i det givna området och talar om det aktuella bostadsmarknadsklimatet.

Det finns inget manifest bundet till detta handlingsförfarande utan det är en praktiserande vardag som är grunden för dessa uttryckssätt. Inte heller går det att definiera aktörerna för dessa handlingar. De är en osynlig kropp med olika ålder, kön, individbasis genom den som publicerat sig. Identitetsrummet återspeglar en tidpunkt, ett budskap och en handling bunden till personen som publicerat sig.

Sociologen Georg Simmels beskriver den vid förra seklet framfödda storstadsmänniskan i relation till masskonsumtionen som var knuten till städerna samt det bruk detta gav upphov till. Storstadslivet framkallade en ny människa som enligt Simmel strävade efter självbestämmanderätt och individualitet för att balansera de sociala och ekonomiska krafter som hela tiden utplånade individens drag. Vidare menar han att detta skapade ett behov att uttrycka identitet, en stil, för att särskilja sig snarare än att uppfylla vardagens basala behov.⁶⁰

Bomärken kan av läsaren snabbt läsas som en individs rörelse genom staden. Det är inte svårt att urskilja bomärken med större investeringskostnad från de med mindre. Autenticiteten dvs. det unika går att läsa av. Ett specifikt uttryck med viss stil blir mer intressant än de som förekommer i massupplaga. Bomärken är inte lätta att knyta till klass utan de

58 Banksy i Magasin Brun, nr 2 2004 s. 30

59 Sydsvenskan 'Lappen är död men vägrar att ge sig', 2006-03-07

60 Simmel (1981) s 209-222

Affär, Simrishamnsgatan

är mer knutna till stil, smak och kampen mellan de stora företagens publiceringsmöjligheter kontra den enskilda människan. Bomärken är ett motstånd, en mikromakt, mot de av maktinnehavarnas givna kommunikationsmedel. Bomärken snor plats. Vad får publiceras? Hur sker den inre censuren?

Plats kostar men rummet som är mer obeständigt 'ägs' av människorna som beträder ytan. Bomärken bekräftar varandra och skapar ett eget identitetsrum. Bomärken är ett frirum för att se de lokala aktiviteterna och behoven men agerar även som kritiska rekonstruktioner av platsen. Bomärkena är till stor del en konstnärlig verksamhet, en identitetsbärande kommunikativ handling med små eller inga ekonomiska motiv. Deras fysiska gestalt fixerar information och symboliskt innehåll vilkens sens överförs från bomärkets tillverkare till betraktaren. Det är en social aktivitet i mikronivå där produktion, överföring och tolkning av symboliskt innehåll sker i gatuplan. Status är bunden till handlingen och handlingen skapar prestige. Att vara intresserad av bomärken att stanna upp och betrakta handlar också om status, smak och specifik form av konsumtion. Det skapar en gemenskap och urskillnad från dem som inte förstår sig på bomärken.

'Hop Louie berättar att de allra flesta som tar kontakt med honom när han sätter upp sin konst är positivt inställda och intresserade. Men det händer också att han anklagas för vandalisering och hotas med polis. När det senare inträffar brukar han säga att han arbetar med en reklamkampanj. Det fungerar - märkligt nog - nästan alltid.

- Jag brukar skylla ifrån mig och säga att det är reklam. Att det är en reklamkampanj jag gör. Något som de kan

acceptera. Reklam är okej att sätta upp, så då säger jag att det är reklam.

Det har blivit större i hela världen tror jag, säger Hop Louie. Stockholm också. Folk som ser snygg gatukonst, eller gatukonst över huvud taget, blir sugna på att göra det själva. Det blir som en snöboll i rullning⁶¹.

Utmärkning av person och objekt -territoriella approprieringar

*'Of all the things everyone does, how much gets written down?.'*⁶²

Staden ger upphov till praktiker som kan liknas vid läsning. I den planerade staden skapar människor vandringlinjer likt lösryckta delvis oläsliga meningar. Vandringlinjerna benämns av de Certeau som trajektorier⁶³. Trajektorierna sveper över dessa språkligt och formmässigt bestämda platser, likt fide tidigare beskrivna flyktlinjerna, genom andras intressen och önskemål och de fångas inte in i systemet de tillhör. De kan inte bli läsbara enheter i rena raka linjer och kan därför inte heller reduceras och klassificeras. Statistiska undersökningar kan fånga in materialet som används i trajektorierna men inte dess fullständiga form.

Undersökningar kan påvisa vad som används men

61 Konsten som förändrar stadsbilden. Stockholms Fria Tidning (2006-04-01)

62 de Certeau, 1984, s. 42

63 *trajectory* → noun course, path, route, track, line, orbit. "trajectory noun" The Oxford Paperback Thesaurus. Ed. Maurice Waite. Oxford University Press, 2006. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Swedish University of Agricultural Sciences. 23 March 2007 <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t24.e12969>>

bilden är manipulerad

inte fraseringen i användandet⁶⁴. En strategisk insamling av trajektorier fragmenterar den totala rörelsen samtidigt som den på vägen i insamlandet därmed förlorar siktet på vad målet med sökandet var och vad det representerar. Trajektorierna bevisar det faktum att människor inte är programmatiska utan handlar utanför rationell logik. I dessa spänningsytor där osynliga vägar möts och där formlösa torg skapas finns väggtidningar eller publicistspår med upplysningar till samhället av varierande slag. De ödelägger programmerade ytor för att skapa nya ytor med inneboende motsättningar och skapar en dubbel text av rummet.

Majoriteten har blivit en minoritet och dessutom har de blivit invandrare⁶⁵. Staden som system är alltför omfattande för att människor ska besitta en plats samtidigt som det är för inskränkande och begränsande för att ta sig utanför staden och undgå den. Den strategiska modellen säger vad en stad ska vara inte vad det kan bli. Människor lämnas vandra i en konstituerad abstrakt verklighet.⁶⁶

Taktik och strategi

'Taktikens yta är den andres yta'⁶⁷.

Taktik och strategi, taktikern och strategen, agerar på ytan, platsen. Strategin skapar sin egna autonoma rymd, genom planering, ekonomi, politik och vetenskap⁶⁸. Strategens plats separerar subjektet från sin omgivning. En taktik är en kalkylerad

handling som är bestämd genom en frånvaro av en ägd, passande plats (*proper place*). Taktik är oorganiserat förhållande, som sker i rummet, vilket kontextualiseras av omgivningen genom bland annat trajektorierna och vardagspraktikerna⁶⁹. Tiden spelar en väsentlig roll i hur dessa två parter agerar på ytan/staden. Strateger ser över platser, taktikern vandrar genom rum. Det är en viktig skillnad i hur ytan tas i anspråk. Den strategiska platsen, ger sig rätten genom beslutsfattare och planerare, att nyttja ekonomiska fördelar, förbereda för framtida expansioner och samtidigt ge sig själv en viss frihet i åtaganden i förhållande till rådande omständigheter⁷⁰. Vad som används i staden samt framtida användning är det som räknas strategiskt, inte hur det används⁷¹.

Taktik breder ut sig på och med en terräng som åläggs den och organiseras genom en annan makts lagar. Den som utnyttjar taktik och dess taktiska manövrar måste försiktigt använda och knäcka koder för att hitta öppningar i de förbindelser som den egendomsbundna makten övervakar. *Taktik* är ett tjuvskytte som skapar överraskningar i andras territoriella avgränsningar. *Taktik* är isolerade handlingar eller händelser som drar fördel av de tillfällen som ges av luckorna i ett givet strategiskt system. *Taktikern* kan inte fortsätta att förfoga över de fördelar knutna till luckorna i systemet. Detta gör att taktiken ständigt är på drift, tar chansen att agera när möjlighet ges, på väg i sin rörelse. *Taktik* skär igenom ett strategiskt fält, använder luckor i det

64 de Certeau, 1984, xviii

65 de Certeau, 1984, s 40

66 de Certeau, 1984, s 18

67 de Certeau, 1984, s 36-37

68 de Certeau, 1984, xix

69 de Certeau, 1984, xiv

70 de Certeau, 1984, s 36

71 de Certeau, 1984, s 35

Fraktbilar, Möllevångstorget

för att generera hittills okända och uppfinningsrika följder. Det taktiska rummet står i samröre med de rörliga trajektorierna då de båda är efemära och uppkommer i stunden.⁷²

Marginalanteckningar

Hur mycket blir nerskrivet av av alla de ting alla gör?

Marginalklotter är kompletterande av den tryckta texten. Det kan vara tillrättavisningar, uppskattningar av innehållet, länkar till verk bortom den lästa texten. Marginalen är det aktiva läsandet, det obeständiga som ständigt byter banor och förhållningssätt beroende på vad man läst, vad man läser och vad texten har öppnat upp för fortsatt läsning. Dessa handlingsförfaranden är individuella men de skrivs över gång på gång och kan till slut liknas vid en palimpsest⁷³ där originaltexten nästan styrs av marginalanteckningarna. Det är ett kollaborativt handlande som har en startpunkt i individens eget handlande. Man får inte lov att göra marginalanteckningar i låneböcker- man tar sig lov. Genom att nu återknyta till läsningen av staden, menar de Certeau, att berättelser inte bara förklarar hur man ansett sig ha upplevt en plats utan att berättelser även utgör en del i processen att forma staden. Fiktionsrummen, berättelser om stadens platser, rymmer en förändringsambition då den *'refers to a reality from which it has been*

*distinguished in order to change it'*⁷⁴. Belöningen är att man kan berätta om något unikt som man sett när man vandrat genom en specifik plats. Det unika ligger i att det observerade kan försvinna från en dag till en annan. Genom marginalanteckningarna sker överlagringar och kommentarerna läses jämsides med stadens strukturerade text.

Handlingsretoriken, att handla inom tidens rumslighet, är där taktikern uttrycker sina meningsstrider. Att laborera med språket tillika staden är att befästa en verbal ekonomi med dubbeltydningar, misstolkningar, ersättande och alliterationer genom mångsidigt användande av samma material.

*'Everyday life invents itself by poaching in countless ways on the property of others.'*⁷⁵

Bomärkena sätter ut små punkter/punktmarkeringar i vardagen, flaggar för platser, siktar på oss med sin text med andra motiv än den kommersiella reklamen. Att kritisera makten genom ett laborativt användande av språk och material, med staden som kommunikationskanal, har varit och är avgörande i att visa att det finns fler människor med olika åsikter i ett ordnat samhälle.

Texthackningen eller intrånget som sker genom marginalanteckningarna liknar det som sker i hur människor skriver in sig i staden genom stadshackningen. Människor läser staden och

72 de Certeau, 1984, s 36-37

73 *palimpsest* palimpse'st, (lat. *palimpse'stus*, grek. *pali'mps'stos*, av *pa'li(n)* 'återigen' och *ps'sto's* 'skrapad') handskrift, oftast på pergament, vars ursprungliga text raderats och ersatts med ny. (2007-03-Källa Nationalencyklopedin http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=278919)

74 Michel de Certeau ur Högdahl, 2003, s. 59

75 de Certeau (xii) *poaching* kan liknas vid tjuvskytte (förf. anm.)

Övergångsställe, Folkets Park

'Ljuset på', ljusinstallation, Vårhemstorget

utforskar stadens fysiska 'hackabilitet'⁷⁶ dvs. hur man kan tränga igenom och omtolka stadens strukturer. Hackabiliteten är den potential ett objekt har i att förändra sin bruksfunktion, rucka på texten en smula och skriva in sina egna tolkningar och hänvisningar. Marginella objekt, såsom elskåpen har en 'hacker'-potential. Elskåpen är ett objekt som är som en herrelös hund. De är viktiga, rent utav avgörande för att staden ska fungera men dess utformning och placering är ad hoc- segregerad från övrig arkitektonisk- estetisk planeringsprocess.

Marginalanteckningar är något som tillförs utan insyn från författaren och utgivare. Historiskt har de haft ett stort inflytande i omskrivningar av historiska böcker. På den antikvariska marknaden anses böcker med marginalanteckningar utbringa mer värde. Inskriptioner och grafitti kan liknas vid en marginell anteckning. De skrivs om genom yttre påverkan från andra grafitikonstnärer men även av klottersanerare och renoveringsarbeten. Tidigare nämns att grafitti har varit avgörande för att ta del av antikens vardagsliv. Hur mycket vardagsliv finns inskrivet i staden i framtiden som kan spåras tillbaka till dags dato?

Gåvoekonomi

Urbana bomärken och de symboler de bär på kan ses som gåvor till staden. Om man uppmärksammat bomärkena har man även uppmärksammat människor som delar staden med en. Detta då de visuella intrycken och den fria publikationer har inte gått genom trånga medier och censurerande

kanaler och de kostar inte att betrakta.

Gåvor är en överlåtelse av fast eller lös egendom utan ersättning. Den franske sociologen Marcel Mauss beskrev hur de primitiva samhällena styrde utbytet av varor och tjänster genom moraliska regler snarare än av ekonomisk rationalitet. De moraliska principerna för gåvobyte innefattar skyldigheterna i att ge, att ta emot samt att återgälda.⁷⁷ Gåvoutbytet uppbyggnad är att när en människa ger en gåva kommer mottagaren att stå i tacksamhetsskuld till givaren, denna skuld kan enbart inlösas då denna gåva återgäldas med en annan. En gåvorelation etableras och ett upprepat gåvomönster blir en följd av detta⁷⁸.

Gåvoekonomin utmärker sig genom att det finns ett ömsesidigt behov av att avyttra gåvor till varandra. Gåvoekonomin blir därför en process då den som ligger före med att ge en gåva uppnår en högre givmildhetspoäng än den förre tills gåvan gengäldas. Den sociala faktorn är central i denna gåvoekonomi.⁷⁹ I Sverige är det kutym att öppna presenter inför publik, medan i Polen är det en tradition att öppna presenter i ensamhet och sedan personligen återanknyta till givaren för att tacka för gåvan. Detta göra att ingen mer än mottagaren vet vad som blev givet. Då alla inte alltid har medel för att ge storvulna presenter blir detta ett sätt att ge alla gåvor ett erkännande. Dessutom så är alla presenter inte helt mitt i prick och man undviker ett missnöje i uppackningsögonblicket. Urbana bomärken till viss del en informell gåva till staden och dess

77 NE nätupplaga, uppslagsord Gåva (07-01-30)

78 de Certeau, 1984, s 27

79 NE nätupplaga, uppslagsord Gåva (07-01-30)

76 Liknande termen datahacker (förf. anm.)

Husfasad, Warszawa

människor. Att skänka glädje spontant i att hänga upp en diskokula i ett träd för andra att beskåda är en gåva. Stadens administrativa enheter skänker också gåvor till staden och dess människor under organiserade former genom events, monument och nya strukturer. Skillnaden i dessa gåvohandlingar är att socialiseringsgraden och utbytet är mer ansiktesmot-ansikte då den avslöjar en ensam individs gåva än en administrativ enhets dito. Att på egen hand uppmärksamma brister och göra något åt dem kan bli en gåva för många. En skylt blir omgjord till en basketkorg i en återvändsgränd och platsen kan nyttjas på ett nytt sätt. Att tillföra funktioner bortom det ur planeringen tilltänkta är en snabb gåva.

Ett bevis på hur bomärken kan skapa en positiv kraft kan exemplifieras genom berättelsen om en man, i Stockholm, som kände sig ensam och odelaktig i staden. Han genomförde en kampanj genom att klistra upp sitt namn över hela staden. Folk började prata kring namnet ifråga. Efter ett tag trädde han fram och fick nya vänner och bekantskaper⁸⁰. Ernesto fortsätter att klistra upp lappar med berättelser ur sitt eget liv, som nu är en återkommande del av Stockholms innerstads gatubild⁸¹. Hans första 100 A4:or går nu att köpa och allt överskott går till att uppfylla Ernestos dröm: att lagligt få sina budskap publicerade i tunnelbanan.

En egenupplevd historia är den om Danny Ocean. En person började skriva in bomärken i form av en signatur med medföljande palmer. Detta skedde under en intensiv period under vintern 2005. Folk började undra vem personen var i fråga. Själv fick

jag en palm sprejad på min trista 80-tals bruna port. Det blev nu lättare att förklara var jag bodde om jag väntade besök. Det var inte längre ett nummer. Det var en palm. Genom att öppna ögonen för denna signatur i form av en palm hittade jag platser som jag inte skulle ha uppmärksammat i vanliga fall. Bomärken fungerar som ögonöppnare. Vissa försvinner, andra inte, fast minnet av dem har för evigt etsat sig fast.

80 'Ernesto Guerras lyckliga konst' DN (2007-09-10)

81 'Gatans kung', Inti Chavez Perez. Gringo (2007-09-10)

Anslagstavla vid kaptensbron, Malmö

Elskåp, Kristianstadsgatan, Malmö

Elskåpsstudien

Val av fästyta

Fästytor finns i olika former och på olika platser. Jag kände att en närmare undersökning krävdes kring hur en fästyta knyter an till staden. Elskåpet blev mitt val av fästyta. Elskåpen används av många och på olika sätt. En fråga som jag kom att fundera kring var varför väljer man att fästa saker på elskåpen och vilka informella och sociala strukturer skapar de? Området som skulle fungera som studiemråde fick inte ligga alltför långt från min bostad. Folkets Park med anslutande gator valdes som plats för mitt fältarbete. Fördelen med detta var att jag var välbevandrad i dessa områden och kände till dess skiftningar.

Studerat område

Genom att ta sig an elskåpen öppnades en helt ny riktning i mitt arbete kring begreppet urbana bomärken. Jag letade fram en inventering av kommunala anslagstavlor ur Gatukontorets skrymslen. Därefter söktes de 26 legala anslagstavlorna upp och dess position och status dokumenterades. Parallellt undersökte jag elskåpen som en alternativ anslagstavla följd av en inventering av elskåp vid Folkets Park. Det visade sig att området jag valt ut hade hela 24 elskåp att fästa information på. Det är dem jag har hållt under uppsikt och tänkt kring under arbetets gång.

Elskåpets förankring i vardagskulturen

För människor som lever i nära samröre med gatan ser bara skalet- elskåpet. Alla städer har elskåp och

de är en tillsynes neutral yta som de flesta inte har någon aning om vem den tillhör. Elskåpen sticker upp som svampar ur marken utan att man vet var och vad de egentligen leder till, de är som ett jättelikt kopplingssystem i staden. Det är därför roligt att de även används som sambandscentral för olika aktiviteter. Elskåpen ingår inte i en specifik zonering. De går enbart härledas till elanvändning men zoneringen är inte fysisk utan beror på behoven av el, vilket tillhör en driftsadministrativ verklighet. De säger inte om hur mycket el som finns i omlopp, inte heller om elskåpet är används aktivt eller inte. Elskåpen är skraddarsydda i sin funktion. De är ett hölje för eltransport och är en slutstation för el innan den når våra bostäder. El behöver alla och detta uttrycker sig genom att elskåp finns på allehanda platser. Elskåpen visualiserar elens dolda karaktär. De fyller sin funktion då de gäller elförsörjningen men man kan inte fråga att de faktiskt syns.

Elskåpen är fula skåp som det ofta urinerar på och kastas papper bakom. De står på konstiga ställen utan estetiska ambitioner för att platsa i en vacker stadsmiljö. Men det mer iögonfallande med elskåpen är affischerna som ofta ledsagar dem. I regnigt väder blir de till pappersmassa liggandes i hög på trottoaren och vid ihållande fint väder får elskåpen bulliga lager av information. För mig är elskåp små vilda platser i en väl administrerad stad, en vattenhål för information som är frisläppt med en inre narrativitet som skapas genom att man beträder stadens gator. Elskåpen har vandringslinjer och dess trajektorier som gatuaffischerarna säkerligen kan berätta om. Ett intensivt affischerat stråk visar på ett koncentrat av händelser bundna till ett geografiskt

Jag vill sätta upp affischer för en konsert. Är det bara att ge sig ut och tejpa upp dem på elskåpen ute på stan, eller måste man ha nått speciellt tillstånd?

De enda ställen man kan affischera på utan tillstånd är de eventuella s.k. föreningstavlorna som finns uppsatta på några ställen i stan.

Det är inte tillåtet att affischera utan tillstånd. Tillstånd kan du ansöka om hos polismyndigheten på blankett 510.1. Det finns dock inte särskilt många ställen där det går att affischera. Ring gärna till tillståndssektionen för vidare information*.

*citat ur polisens hemsida: (20070127 <http://www.polisen.se/inter/nodeid=20298&pageversion=1.jsp>)

närliggande område. Affischerarna kan gatans OBS-värden⁸². De är medvetna om kommunens idoga renhållningsinsatser och kan definiera var det i den givna stunden kan publiceras utan att informationen rivs ner. Självklart används elskåpen av andra uppsättare men affischerarna är en yrkeskår som står nära subkulturer och får dessutom ofta betalt för det de gör. Det är följaktligen lättare att granska frekvensgraden i uppsättandet av affischer vilket har gjort att jag har fokuserat på denna grupp i min diskussion kring elskåp.

Varför finns elskåp och vad står de för?

Mitt laborationsobjekt skapade många lösa funderingar kring elskåpens vara. Detta skrevs ner och frågorna krävde svar. Vad är ett elskåp för gemene man? Vad är ett elskåp? Vem äger den? Hur tolkar stadens invånare elskåp? Hur tolkar elskåpens ägare elskåpets vara? Är affischerarna bomärkesutsättarna och kommunen gemensamma eller frångående åsikter kring gatupublikation?

EON- elskåpens ägare

Först ut var att definiera ägaren för det finns väldigt få saker som inte ägs eller förvaltas av någon i en

stad. Min kontakt på stadsbyggnadskontoret, Joakim Axelsson, gav svaret efter lite efterforskning⁸³. EON och Skannova är driftsansvariga och ägare av elskåpen inom Malmö stad. Ett möte med EON planerades in för att få deras syn på saken.

E.ONs svar på vad elskåp är:

Kabelskåp och elskåp är synliga delar av elnätet. De innehåller nödvändiga komponenter för att eldistributionen i din närmiljö ska fungera.

- EON (gamla Sydkraft AB) har monopol på drift och distribution av el. Det är därför EON som äger alla elskåp/kabelskåp i Malmö.
- Elskåpen står så nära belastningskällan som möjligt. Elen går igenom olika transformatorstationer där kabelskåpen är sluthållplatsen innan det når användaren. EON är restriktiv när det gäller utsättandet av kabelskåp. Förfrågan görs av enskild entreprenör, byggherre eller kommun.
- Sege har en station som fördelar spänning på 130kV till 20 fördelningsstationer i Malmö som vidare fördelar 11kV till Nätstationer. Nätstationerna fördelar till transformatorstationer där spänningen transporteras i 400V(3-fas) till elskåpen och omvandlas till 1fas 320V.
- De har 30-35 års livslängd. Största distributörerna av elskåp är CEWE kabeldon. Nästan varje fastighet har ett elskåp i närheten⁸⁴.

82 *Obs-värde* (Recognition). Metod att mäta hur många som har tagit del av en reklamhet, ofta en annons, någon dag tidigare. Du frågar till exempel personer på ett torg om de har läst gårdagens nummer av en viss tidning. Har de det så visar du då en annons med avsändarens överstruken. I genomsnitt brukar 4 läsare av 10 ha sett en given annons. Mätmetoden är starkt ifrågasatt eftersom urvalet aldrig blir slumpmässigt. Ett torg med butikerna runt omkring kan dra till sig olika personer olika dagar under veckan. Dessutom är ett högt obs-värde ingen garanti för önskad effekt i målgruppen. Så ger tex gulliga barn, kattungar, kändisar och lätt klädda damer alltid höga obs-värden. källa: http://www.marknadsakuten.com/ordlista/ord_o.htm 2007-09-13

83 Samtal med Joakim Axelsson, Stadsbyggnadskontoret Malmö Stad, 2005-01-20

84 Samtal med Stefan Andersson på EON, 2006-02-08

Anslagstavla vid Kaptensbron, Malmö

Malmö Stads nya anslagstavla

FÖRENINGSTAVLA

Karaktär: En mindre skylttavla av en enkel beskaffenhet med utbytbar information.

Placering: Beror på tavlans storlek, utformning och hur omgivningens ut. Ska placeras på ett genomtänkt sätt med noggrann anpassning till omgivningen.

Bygglövs: Ej krav på bygglov

Markupplåtelse: På allmän plats sätts dessa tavlor enbart upp av gatukontoret i egenskap av väghållare.

Malmö Stads riktlinjer för skyltar på allmän plats

För närvarande kräver uppställning av elskåp inte bygglov i Malmö Kommun. EON och Skanova⁸⁵ är två företag som etablerar elskåp inom Malmö Stads gränser⁸⁶.

Gatukontoret

- utsättare av anslagstavlor

Min frågeställning gjorde att jag sökte kontakt med Gatukontoret i Malmö. De informerade att en inventering av föreningstavlor hade gjorts och att de för närvarande i deras vetskaps var 26 st⁸⁷. Gatukontoret har påbörjat ett projekt som enligt Kristina Andersson ska resultera i framtagandet av nya föreningstavlor.

Här behövde jag skilja på begreppen. Föreningstavlor är först och främst riktade mot mindre föreningar som vill förmedla sin verksamhet. Efter att ha krävt ett förtydligande av Göran Johnsson på Gatukontoret menar han att dessa nya föreningstavlor är till för fri uppsättning av allehanda information⁸⁸. Detta är ett steg i att inte likrikta kommunikationsytorna genom restriktioner. I framtiden ser det alltså ut som att Malmö stad har för avsikt att sätta upp minst två föreningstavlor inom varje stadsdelsförvaltning. Tre pilottavlor har satts upp på Möllevångstorget, Folkets park, och Gustav Adolfs Torg.

Stockholms Stad

- en undantagszon för elskåp

Genom sökande på internet fick jag tag på en artikel om ett pilotprojekt i Stockholm⁸⁹. Det gjorde att jag ringde Bo Andér⁹⁰ som var projektledare inom Stockholms Stad med pilotprojektet Götgatan. Pilotprojektet försökte att få till ett samverkansförsök mellan Stockholms Stad och affischerare och kulturambassadörer.

Många mindre kulturproducenter och ideella föreningar upplevde det svårt att nå ut med information om sin verksamhet till stadens medborgare, eftersom de flesta effektiva former av marknadsföring är så kostsamma⁹¹. Kulturnämnden ingick därför ett speciellt avtal med föreningen Kulturaffischerare i Stockholm som bildats för att förbättra samordningen av gatuaffiseringen i staden. Detta för att ge staden en motpart samt för att möjliggöra en formell hantering av frågan om polistillståndet för elskåpsaffiseringen under försöksperioden⁹². Försöksverksamheten med tillåten affisivering på elskåpen längs Götgatan genomfördes 2005-01-01 – 2005-12-31.

Stockholms Stads kulturförvaltning anser, liksom den arbetsgrupp som ansvarat för försöksverksamheten med affisivering på Götgatan elskåp, att staden måste hålla fast vid en positiv attityd till både stora

85 www.eon.se, www.skanova.com

86 Samtal med Joakim Axelsson, Stadsbyggnadskontoret Malmö Stad, (2005-01-20)

87 Samtal med Kristina Andersson, Gatukontoret Malmö Stad. (2005-11-28)

88 Samtal med Göran Johnsson, Gatukontoret Malmö stad, (2007-04-05)

89 Stockholms Fria Tidning, 'Affisichera lagligt på Söder' <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/1155>

90 numera chef för Avdelningen för Kultur- och integrations stöd inom Stockholm Stad, Kulturförvaltningen, (2007-04-20)

91 Rapport om försöksverksamheten med affisivering på elskåp, Stockholms kulturförvaltning. Dnr 025/39/2006 (2006-01-24)

92 ibid.

Anslagstavla i Köpenhamn 2007

och små kultur- och idrottsarrangörers behov av fler affischeringsmöjligheter i stadens offentliga rum. Denna affischering bidrar definitivt till bilden och upplevelsen av Stockholm som en levande kultur- och evenemangstad. Bo Andér som var projektledare för försöksverksamheten svarade på ett antal frågor jag skickade till honom⁹³. Han hade hoppats på ett bättre utfall då han ser behovet samt vikten av att stödja det fria kulturlivet⁹⁴.

Straffet för kulturutövare och föreningar, som affischerar illegalt i Stockholm, är att deras bidrag blir indragna och ett förbud införs för uthyrning av lokal för kulturverksamheten. Samtidigt har det beslutats om att 100 st nya tavlor för fri affischering ska sättas upp i innerstaden.⁹⁵ Stockholms stad har nämligen i samarbete med JCDecaux arbetat fram ett projekt kallat 'Affischplats Stockholm'⁹⁶ där man söker nya sätt att avlasta behovet av fri publicering. En inventering av existerande fria affischeringsytor har även gjorts.

'Policy mot klotter och annan skadegörelse'⁹⁷ antogs inom Stockholms stad under 2007 som en del i projektet 'Ren och vacker stad'. Där kvarstår ambitionen att utreda om kulturföreningar inte ska delges stöd om de publicerar sina evenemang på illegala ytor. Affischering är en del av Stockholms policy som består av nio mål varav det nionde är

det mest talande rörande affischering⁹. 'Staden ska inte medverkatill eller stödja verksamheter eller evenemang som inte klart tar avstånd från klotter, olaglig graffiti och liknande skadegörelse. Staden ska inte heller medverka till verksamheter som på något sätt kan väcka intresse för och leda till klotter, olaglig graffiti eller liknande skadegörelse.'⁹⁸

Värt att nämna är i detta sammanhang är Stockholms Stads aktion mot illegal affischering. Denna städning inföll 1999 året efter att Stockholm varit Europas Kulturhuvudstad. Företaget 'City i Samverkan'⁹⁹ initierade en uppstädning av illegala affischer. Samtidigt initierade polisen projektet nolltolerans¹⁰⁰. Vilket resulterade i att mindre kulturarrangörer kände av en sjunkande publiksiffra och fick dra om svängremmen. Kulturarrangörerna menade att publiken är beroende av affischeringen eftersom de inte alltid läser annonserna i tidningarna- om de ens har en tidning. Efter protester från kulturarrangörer, turistnämnd tog kommunen av sig hårdhandskarna.¹⁰¹ 'City i samverkan' finns representerad i 6 svenska städer. Motsvarande företag i Malmö är 'Malmö Citysamverkan'¹⁰². Dessa företag samverkar med kommunerna kring frågor rörande renhållning mm. och har som mål att skapa en attraktiv stadskärna

93 se bilaga om Götgatan

94 se bilaga 1, skriftlig förfrågan till Bo Andér.

95 DN, 'Olaglig affischering straffas' <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2374&a=660595&rss=1400> (2007-09-13)

96 www.stockholm.se/affischplatsstockholm

97 se bilaga 2, <http://www.gatukonst.se/diverse/0720d06-3490.pdf>

98 ibid

99 se hemsida: http://www.cityisamverkan.se/projekt_stads/miljo.shtml (2007-09-13)

101 Affischeringsförbud, Motion till riksdagen 2000/01:K363 av Pedersen, Peter (v) <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2000/01&bet=K363> (2007-06-11)

102 <http://www.malmocity.se/>

Föreningstavla, Mariédalsvägen

Föreningstavla, Östra Rönneholmsvägen

Föreningstavla, Malmö gamla idrottsplats

för handel¹⁰³¹⁰⁴.

Kulturförvaltningen som distributör av kulturell information

Bo Andér hänvisade mig till Eva Klamméus, informatör på kulturförvaltningen i Malmö Stad, vilket resulterade i intressanta samtal kring hur mindre kulturföreningar och arrangörer når ut till människor med gatan som medium. Hon berättade att kommunen har enligt ett avtal med JCdecaux förfogar över 115 st markbundna annonstavlor på strategiska lägen inom Malmö Stad. Dessa tavlor används för att utannonsera aktiviteter och kulturella evenemang inom kommunen. Små kulturföreningar såsom Buff och Teater Terrier har fått publicera sig där genom att de får bidrag av kommunen för deras verksamhet. Vi pratade om elskåp och Eva Klamméus framhöll att elskåpen är en viktig kommunikationsyta för mindre aktörer. Visserligen har fler börjat publicera sig på nätet men fortfarande var gatupubliceringen en av de bättre alternativen till att synas, menade hon.¹⁰⁵

Plötsligt trädde elskåpen in i mina föredrag. Detta gjorde att jag ytterligare fick koncentrera mina tankar till att snabbt kommunicera fram budskapet jag ville få fram. Syftet med att presentera mina tankar för informatörerna inom Malmö stads förvaltning var först och främst en chans att påverka och visa på behovet och vikten av att understödja fria

publikationsytor, sekundärt att stilla min nyfikenhet i hur kommunens tjänstemän ser på begreppet urbana bomärken. Då jag kontaktat EON tidigare och fått deras ståndpunkt i frågan kring affischering på elskåp ville jag bredda bilden till hur kommunens egna informatörer ser på illegala utgivningsytor.

Föredrag för Malmö Stads informatörer

Eva Klamméus, informatör på Kulturförvaltningen Malmö stad, är väl informerad om de fria kulturgruppernas sätt att nå ut till sin publik. Malmö Stad har olika interna grupper inom kommunen som samlar informatörer för att diskutera olika frågor och två av dessa är KING- och MINT-grupperna.

KING-gruppen består av informatörer som är bundna till kulturföreningar och teatrar som på något sätt får bidrag från Malmö kommun för att driva sin verksamhet¹⁰⁶. I denna grupp finns även Malmö Turism, Gatukontoret, Malmö kulturstöd och Kulturförvaltningen representerade. Under mitt samtal med KING-gruppen berättade en representant för Kulturcentralen¹⁰⁷ i Malmö, som har sitt kontor på Södergatan, att det kommer in arrangörer som gärna vill klistra upp sina evenemang i deras skyltfönster. Tyvärr finns det inte plats för alla arrangemang att rymmas på denna yta. När fastigheten genomgick en renovering bad kulturcentralen att få klistra upp de inkomna affischerna på byggnadsplanket utanför för att annonsera sin verksamhet. Detta gick inte för ett byggnadsplank ägs av den som utför renoveringsarbetet. Representanten var glad över

103 Malmö citysamverkans övergripande mål: <http://www.malmocity.se/index.php/detta-ar-mcs/vara-overgripande-mal/> (2007-10-16)

104 Affischeringsfrågan finns under rubriken trygghet: http://citysamverkan.se/projekt_trygghet.shtml

105 Möte med Eva Klamméus (2006-02-17)

106 KulturINformatörsGruppen - nätverk för kulturinformation i Malmö

107 <http://www.kulturcentralen.nu/>

Kulturcentralens skyltfönster, Malmö

Anslagstavla, Drottningtorget Malmö

att lokalen har två elskåp i närheten. Där publiceras de evenemang som inte får plats i skyltfönstret. En bra kombination menade hon.

MINT står för Marknadsföring, Information, Näringsliv och Turism inom Malmö stad och består av informatörer från kommunens förvaltningar, bland andra Kulturförvaltningen, Fritidsförvaltningen och Malmö Turism. Under mitt föredrag med MINT-gruppens förstod en av deltagarna inte alls varför man skulle affischera på elskåpen. Hon hänvisade till att det inte var lagligt och att det var skräpigt. Jag frågade om hon var stadsbo. Nej, jag bor i ett villaområde utanför Malmö, svarade hon. Diskussionen var öppen och hjärtlig. Så jag frågade vidare om hur ofta hon var i centrala Malmö bortsett från när hon arbetade. Ja, ganska sällan. Den urbana kulturen och affischerandet kanske har en högre tolerans hos människor boende i innerstan än de som reser in från ytterkanterna av staden? En informatör instämde. Hon menade att en människa har en större social yta ur gångperspektiv. Vilket gör att publiciststråken är mer utbredda. I ett villaområde fungerar affärens anslagstavla utmärkt för spridning av information. Affärer i utkanten av staden erbjuder sådan service oftare än affärer i innerstan. En deltagare läste ofta informationen på elskåpen. Hon har även observerat att mindre kulturarrangemang har chansen att sprida sina evenemang på kaféer, affärer som är villiga att ta emot deras information. Men den största fördelen med affischering, tillade hon, är att den är tillgänglig dygnet runt- för staden stänger inte för dagen.

Föredragen och diskussionerna som följde kändes viktiga då jag såg att det fanns ett behov att förhålla

sig och tänka kring varför människor publicerar sig. Ett resultat av min kontakt med Eva Klamméus fick jag en förfrågan om att bli intervjuad om urbana bomärken. Istället för en intervju fick jag istället chansen att skriva en kort artikel om urbana bomärken i kommunens tidning 'Vårt Malmö'. Min artikel ledsagades på samma uppslag av en artikel om Malmös historiska klotter¹⁰⁸.

Eva Klamméus har aktivt tagit in mindre aktörers situation genom projektet 'En vanlig vecka i Malmö' som redovisar vilka distributionskanaler verksamheter har och hur många evenemang som går av stapeln en specifik vecka på året¹⁰⁹. Det ser jag som ett bra sätt att se hur mindre aktörer verkar och når ut med sina evenemang. Detta för att få en större inblick i de behov som finns för att nå sin publik och de barriärer som går att överbrygga för få en hållbar och levande kulturstad.

Affischerare- uppsättare av budskap

En affischerare i trettioårsåldern, som jag lämnar utan hänvisning, berättade att han aktivt afficherat sen han var arton men bara åkt på en böter och enstaka ingripanden där han varit tvungen att ta ner sin affisch. Han berättade att kommunens renhållning har blivit mer nitisk i innerstan vilket har gjort att han koncentrerar sig på elskåp som omringar centrum dvs. på stråk där människor rör sig till och från staden för att det publicerade kan få sitta uppe en längre tid. Affischerandet har för tillfället taktiskt förflyttat sig till periferin.

¹⁰⁸ se bilaga 2 men även s. 8 i <http://www.malmo.se/download/18.293ce0691104a399cfe800015737/2006VM05.pdf>

¹⁰⁹ En vanlig vecka i Malmö. [Malmö Kulturförvaltning](#), 2007-09-07

Ett problem, tillägger han, är att de verksamheter som får kulturstöd hotas med att mista det om de affischerar. För dem är de legala anslagstavlorna ett måste för att nå ut till sin publik. Han önskar därför att kommunen ger tillgång till fler legala fästytor, för behovet är stort. Vidare hänvisade han till en kulturförening, KF Goerilla som använder sig av taktiska manövrar i uppsättandet affischer.¹¹⁰

Jag hörde av mig till föreningens kontaktperson och frågade hur deras mest naiva drömmar var kring fria publikationsytor i Malmö, följande önskelista levererades:

'Detta är mina önskningar, högst naiva men jag tror det är detta som krävs:

- Att föreningstavlorna (ca 100 st som sitter på lyktstolpar och sköts av fritidsförvaltningen) blir dubbelt så många och med jämna mellanrum reas ut till stadens kulturaktörer.

- Att de lagliga utomhuspelarna mångdubblas. De nuvarande 3 (blivande 13) pelarna ökar bara på hetsen och kriget mellan olika utomhusaffischerare. Man måste komma över en kritiskt gräns, som jag tippar ligger någon stans runt 50 tavlor.

- Att kommunala institutioner och verksamheter uppmanas ha plats för affischer och flyers vid entréer etc.

- Att kommunen omförhandlar avtalet för ljusskåpen vid busshållplatser, så att dessa mer frekvent upplåts åt kulturaktörer.

- Att elskåpen upplåts för affisivering. Detta sker ju trots att det är otillåtet. Genom att upplåta elskåpen skulle man kunna ställa krav på affischerarna...

- Att aktörerna som sysslar med affisivering kunde enas om en hederskodex som går ut på att inte sätta över varandras aktuella affischer. Detta bygger förstås på att utrymmet för affisivering som finns tillgängligt räcker till alla.'

Avslutande diskussion

Elskåpens parasiterande budskap kan i sin stora helhet upplevas som otrygga och hotfulla. En skräpig miljö kan skapa associationer till försummade och förslummade områden. Detta är bara en partiell sanning. Vad mina efterforskningar har visat är att människor inom stadens administration har skilda meningar kring om elskåpens parasiterande råkommunikativa budskap. Elskåpen rymmer tags, affischer, klistermärken etc. Det som flertalet människor håller varmt om hjärtat är affisivering kring lokala företeelser. De fungerar som blänkare för kommande evenemang som är avgörande för att små arrangörer kan nå fram till sin publik. Informatörer inom kultursfären inom Malmö Stad var rörande ense om att elskåpen var ett av de viktigaste mediet, fränsett annonsering i tidningar, för att nå ut¹¹¹.

En otillräcklighet från förvaltarens sida, i Malmös fall EON, är att de ser elskåpen som en del i eldriften och inget mer. De är medvetna om elskåpens sociala och kommunikativa roll men varken vågar eller vill ta ställning till hur elskåpen kan få en legaliserad dubbel funktion. Samtal med kommunen har genomförts men det handlar enbart om renhållning av dessa elskåp. Slutsatsen är att elskåpen har en folklig kultur knuten till sig som inte alltid stöds

110 samtal med affischerare (2007-05-02)

111 KING-gruppens föredrag KulturInformatörsGruppen - nät verk för kulturinformation i Malmö

Temporär anslagsyta Södergatan, Malmö 2007

av stadens beslutsfattare och regelsättare. Elskåpen bevakas, förvaltas och används av båda två parter som har vitt skilda förhållanden till objektet. De enda som bevakar EON:s elskåp på laglig väg är EON själva, kommunen och polisen. De finns cirka 6000st elskåp i Malmö, vilket gör att det ständigt finns ett hålrum för handling knuten till dessa objekt.

Elskåpens infrastruktur är ett för lekmannen utforskat område. Vi är väl medvetna om att de finns men vi vet inte vad de ansluter till. Det bästa med elskåpens påklitrade uttryck är nöjet med att upptäcka nya bilder på oanade ställen. Elskåpen har en iteration¹¹² bunden till sig både genom att de någorlunda rytmiskt återfinns med jämna mellanrum i staden men också i att dess fästade budskap upprepas.

Elskåpen har flera parter som nyttjar dess beståndsdelar; EON med sin drift, fastighetsägare med elskåp bundna till fastighet, afficherare och lokala annonsörer med sina budskap och inte minst läsaren som tar till sig budskapen på egen hand. Pilotprojektet på Götgatan i Stockholm var ett djärvt försök att från strategens/planerarens sida lossa på tömmarna och se vad som kan hända. Ett liknande försök borde göras i fler städer. Min farhåga är att man ser Stockholms Stads försök som ett misslyckande. Hellre ser jag att man inför undantagsperioder i jämna mellanrum för att sondera terrängen och se över behovet för publicering av budskap.

112 *iteration* (lat. *itera* 'tio, av *i* 'tero 'göra något för andra gången', 'upprepa'), upprepning. Termen iteration används även när man studerar system som förändras med tiden (jfr dynamiskt system). (NE nätuppl., iteration, (2007-09-10))

En annan farhåga från min sida sett är att EON tecknar avtal med JCDecaux eller Clear Channel och upplåter elskåpen åt reklam. Det kommer i sådana fall utlösa ett 'David och Goliat'-krig.

I Malmö Stads fall har man tagit fram arkitekturtrade anslagstavlor som är utplacerade permanent på en och samma plats. Framtidens anslagstavlor borde vara av den ambulerande sorten som förflyttar sig på liknande sätt som blomsterurnor i staden.

Som bas för kommande resonemang måste stadsplaneraren Manuel de Solá- Morales citeras: *'Det kollektiva rummet är både mycket mer och mycket mindre än det offentliga rummet, om vi begränsar det till offentlig egendom. En stads tillgångar är tillgångarna hos dess kollektiva rum, hos alla platser där vardagslivet pågår, visar upp sig och är närvarande som minne. Och kanske är det allt oftare rum som varken är offentliga eller privata utan båda delar på samma gång.'*¹¹³

Som planerare bör man bygga in funktioner där mindre aktörer kan synas. Synliggörandet bekräftar människors existens. Det är ett ytterst basalt behov som måste tillgodoses. Fästyrtorna behöver inte vara fristående skepp i stadslandskapet utan kan bestå av redan existerande objekt som har en annan primär funktion. De kan också vara utformade som skulpturala objekt vars form är tydlig fastän det fästes saker på den. Möjligheterna är många. På en resa genom Weimar fann jag ett bra exempel på hur en sådan affischskulptur skulle kunna se ut. Formuttrycket för annonspelaren var starkt och beständigt medan innehållet var av växlande karaktär. Betongen är ett tåligt material som inte har

113 Broms Wessel et al., 2005, s 99

Trottoarmeddelande, Malmö

Multifunktionsskylt, Malmö

Tidningsbox, Kristianstadsgatan, Malmö

ett stort affektionsvärde i sig. Där är det formen och det som fäster på ytan som skapar upplevelsen och det estetiska värdet.

Det är inte bara kommunen som ska ombesörja kommunikativa möjligheter i staden. Anslagstavlor enbart utsatta på torg är inte en lösning på behoven. Sidogator och bostadsnära publiceringsytor måste också räknas in i beaktningen. Människor som rör sig till och från hemmet eller är tillfälliga besökare genar inte nödvändigtvis genom ett torg med en anslagstavla. Privata ägare borde därför också involveras, med hjälp av påtryckning från kommun och allmänhet.

En annan idé är att kommunens samarbetar med byggen i staden och sätter upp temporära anslagstavlor under byggnadstiden. Dessa byggnadsplank används ändå för affischering, är ingen direkt fast egendom, så varför inte legalisera ytan? Detta är något som jag tycker städer borde utreda ytterligare som en möjlig lösning och avlastning till de redan existerande anslagstavlorna.

Humorn i stadsmiljön vistas inte i det prudentliga och ordningställda utan uppkommer, enligt min mening, när investeringstrycket är lågt. I Berlin får fria uttryck ett stort utrymme och det är en av de saker som skapar bilden av Berlin. Detta kommer antagligen att förtryckas i framtiden beroende på hur stort investeringstrycket är. De skapande människorna hamnar i andra delar av staden och fortsätter sin kreativitet. De kan dock sakteliga marginaliseras. Shoreditch i London har haft liknande tendenser. Området ligger centralt invid Liverpool Street Station på ett bra strategiskt läge.

Intresset för området växer. Ju mer man städar undan desto mer försvinner de individuella uttrycken. Programmerade uttryck tar dess plats. Då det finns ekonomiska fördelar och högt investeringstryck städar man upp det som investerarna inte vill ha likt en sorts homestaging fast i stadsformat. Jag ser urbana bomärken så här mot slutet av mitt arbete både som något lekfullt spontant och som kritisk produktion och som en publikationsform. Bomärkena visar på mångbottnade sätt att vi vill och har behov av att synliggöra oss själva och våra aktiviteter, så att vi kan få syn på varandra, utan att behöva vara på plats. Staden kommer aldrig undan människor. Inte heller bomärken.

Jag vill påvisa att det är människor som skapar den verkliga kontinuiteten i rummet och bygger en historia där spåren kan liknas vid ett kontinuerligt monument över nutiden. Det kan också ses som ett slags rebus av människors handlingar och tankar. Detta kan i sin tur sättas i relation till den administrativa makten som ofta inrättar monument över historien eller placerar ut objekt som utger sig för att vara 'förskönande' - utan att kommunicera till och med den faktiska omgivningen.

Rollen jag fick under arbetets gång var att bli den förbindande länken mellan människor, begrepp och upphittade bomärken som annars skulle ha svårt att mötas. Min diskurs har gett mig chansen att diskutera ett fenomen som balanserar mellan att vara ett otyg och en tillgång. Min övertygelse efter denna erfarenhet är att sökandet efter definitioner, utan att nödvändigtvis hitta dem, är en viktig del i ens framtida yrkesutövande.

Elskåpens infrastruktur är ett för lekmannen utforskat område. Vi är väl medvetna om att de finns men vi vet inte vad de ansluter till. Det bästa med elskåpens påklistrade uttryck är nöjet med att upptäcka nya bilder på oanade ställen. Elskåpen har en iteration bunden till sig både genom att de någorlunda rytmiskt återfinns med jämna mellanrum i staden men också i att dess fästade budskap upprepas. Elskåpen har inget presstopp, inget planeringsschema inga riktlinjer. Det är en öppen förhandling om publiceringsyta. Det finns en etik hos affischerare att inte klistra över evenemang som fortfarande är aktuella. Det har blivit svårare nu särskilt när större företag intar elskåpen med sina budskap samt likriktat innehåll.

Som planerare bör man bygga in funktioner där mindre aktörer kan synas. Synliggörandet bekräftar människors existens. Det är ett ytterst basalt behov som måste tillgodoses. Fästytorna behöver inte vara fristående skepp i stadslandskapet utan kan bestå av redan existerande objekt som har en annan primär funktion. De kan också vara utformade som skulpturala objekt vars form är tydlig fastän det fästes saker på den. Möjligheterna är många. Den offentliga utsmyckningen skulle kunna ta inspiration av de urbana bomärkenas flyktiga materialitet. Istället för monument skulle tillfälliga objekt ställas ut och staden skulle kunna förfoga över ett stort antal skulpturer och strukturer som temporärt kunde uppsättas på olika platser.

Vissa idéer människor har kring hur de vill leva och gestalta sin vardag är inte tillräckligt vattentäta och regelbundna så att man kan söka ett tillstånd för att förverkliga dem. Handlingar är inte färdiga

produkter dessutom så sker en transmutation då flera människor kan påverka handlingen på gemensam mark. Det är därför svårt att ge en hel bild av vad ens handlingar kan ge uppkomst till. En annan sak är tidsaspekten då man söker tillstånd. Vissa handlingar är bundna till temporära behov som är direkt sammanfallande med ögonblicket då behovet skapades. Om dessa handlingar skulle sökas tillstånd för så skulle de bli mekaniska och instrumentella. Det var ju inte det som skapade lusten till handling till en början.

Bomärken som begrepp är öppet att fyllas med allehanda mening. Begreppet kom inte till för att kategorisera eller utmärka något. Det var bara ett sätt att tänka kring fenomen som står i samband och synliggöra dolda bruk i stadsmiljön. För att sätta punkt för mina resonemang sammanfattar jag genom att säga att bomärken är ett monument över samtiden. Bomärken är:

- en sorts populärestetik och folklighet-uppkommer genom lokal smak och lokalt handlande
- en intensitetsbarometer- visar var människor rör sig
- med och skapar skillnadsplatser- handlingen etsar sig fast i bomärket
- en gaturetorik- med egna fraseringar
- en meningbyggare
- en sökande handling
- en berättare av lokala skrönor
- ett territoriellt hävdande
- en biprodukt av staden eller en del av staden?

Artikel i Vårt Malmö: Människor och uttryck på drift

Jag samlar på avsiktliga och oavsiktliga spår som människor lämnat efter sig på sin väg genom staden. Spåren ger mig en pågående historia berättad av Malmös invånare då jag går runt på gatorna. Spår försvinner och andra kommer upp. Det gäller att ha koll. Jag kallar dem för urbana bomärken. Bomärken är lite som namnteckningar. Förr i tiden märktes en gårds tillhörigheter och redskap med ett bomärke och detta ser jag att människor gör i staden även idag på olika sätt. Det kan vara en bu tiksinnhåvare som ställer ut en stol åt sig själv utanför affären, ett elskåp affi scherat med lokala evenemang, en mosaikplatta i trottoaren, en disko kula hängande i ett träd, ett stuprör med bostadslappar eller klistermärken på baksidan av en skylt. De är alla tecken på stadens tillstånd, på vad som hänt på en plats och hur människor rör sig. Det skapar en förbindelselänk mellan platser och underlättar navigeringen i staden.

Bomärken går inte att helt sätta fingret på. Vill man uppleva ett bomärkes tillkomst och försvinnande och möjligtvis se människan som placerar ut det, gäller det att kunna befinna sig på rätt plats vid rätt tid. Definitionen sker därför i iakttagelsen, samtalen och i upplevelsen. Vissa sätter upp bomärken på elskåp, containrar eller portar. Några planterar ut växter på eget bevåg för att bo in sig. Andra bomärken blir till av en händelse då folk hänger vid ett ställe och spottar ut tuggummin tills trottoaren blir alldeles prickig. Staden är beroende av udda individuella inslag och människors behov av att utmanas språkligt och visuellt för att uppfatta sig själv och andra i staden. Att sätta ut och att iaktta bomärken är ett sätt att rota sig själv och känna tillhörighet i en stad där många kän ner sig som främmande förbiresande. Urbana bomärken berättar om händelser i staden och samhället i övrigt, men är även en utveckling av ett kommunikationssätt. Liksom reklam ändrar sin layout och budskap sker liknande förändringar i bomärkenas innehåll. Skillnaden är att bomärken inte skapas i tydligt vinstsyfte – utan snarare en kommunikation människor emellan.

Det offentliga rummet är en spelyta för mänskliga handlingar, det sociala samspelet och förhandlingen om vad staden är. Att bara få smålla upp sig själv på en yta, genom ett eget uttryck, är bland det mest mänskliga som finns. Det finns ett synligt behov av och begär efter att få uttrycka sin mening på ett personligt sätt, att visa sin glädje och ilska och ha chansen till att förmedla detta utan att gå genom en större institution. Stat och kommun utarbetar strategier med långsiktighet i åtanke. Dessa strategier har ibland svårt att anknyta till stadens vardagsaktiviteter och det glöms bort att vi lever i nuet och använder oss av alternativa kommunikationskanaler än media, debatt- och remissinlägg. Vi vill kommunicera på många, ofta kreativa sätt. Dilemmat är att vi många gånger måste söka tillstånd för att förmedla vårt tillstånd. Att bli sedd utan att synas, att sätta spår genom eget initiativ går inte att tillskriva en homogen grupp. Det är det som är bomärkets styrka. Bomärken ger oss en möjlighet att uttrycka vår individualitet och samtidigt bli en del av ett större sammanhang – stadslivet.

Vad är ett urbant bomärke för dig?

BILD: Ena Leoni

Människor och uttryck på drift

Jag samlar på avsiktliga och oavsiktliga spår som människor lämnat efter sig på sin väg genom staden. Spåren ger mig en pågående historia berättad av Malmös invånare då jag går runt på gatorna. Spår försvinner och andra kommer upp. Det gäller att ha koll. Jag kallar dem för urbana bomärken. Bomärken är lite som namnteckningar. Förr i tiden märktes en gårds tillhörigheter och redskap med ett bomärke och detta ser jag att människor gör i staden även idag på olika sätt. Det kan vara en bu tiksinnhåvare som ställer ut en stol åt sig själv utanför affären, ett elskåp affi scherat med lokala evenemang, en mosaikplatta i trottoaren, en disko kula hängande i ett träd, ett stuprör med bostadslappar eller klistermärken på baksidan av en skylt. De är alla tecken på stadens tillstånd, på vad som hänt på en plats och hur människor rör sig. Det skapar en förbindelselänk mellan platser och underlättar navigeringen i staden.

Bomärken går inte att helt sätta fingret på. Vill man uppleva ett bomärkes tillkomst och försvinnande och möjligtvis se människan som placerar ut det, gäller det att kunna befinna sig på rätt plats vid rätt tid. Definitionen sker därför i iakttagelsen, samtalen och i upplevelsen. Vissa sätter upp bomärken på elskåp, containrar eller portar. Några planterar ut växter på eget bevåg för att bo in sig. Andra bomärken blir till av en händelse då folk hänger vid ett ställe och spottar ut tuggummin tills trottoaren blir alldeles prickig. Staden är beroende av udda individuella inslag och människors behov av att utmanas språkligt och visuellt för att uppfatta sig själv och andra i staden. Att sätta ut och att iaktta bomärken är ett sätt att rota sig själv och känna tillhörighet i en stad där många kän ner sig som främmande förbiresande.

MITT MALMÖ | Anna-Mary Foltyn

Urbana bomärken berättar om händelser i staden och samhället i övrigt, men är även en utveckling av ett kommunikationssätt. Liksom reklam ändrar sin layout och budskap sker liknande förändringar i bomärkenas innehåll. Skillnaden är att bomärken inte skapas i tydligt vinstsyfte – utan snarare en kommunikation människor emellan.

Det offentliga rummet är en spelyta för mänskliga handlingar, det sociala samspelet och förhandlingen om vad staden är. Att bara få smålla upp sig själv på en yta, genom ett eget uttryck, är bland det mest mänskliga som finns. Det finns ett synligt behov av och begär efter att få uttrycka sin mening på ett personligt sätt, att visa sin glädje och ilska och ha chansen till att förmedla detta utan att gå genom en större institution. Stat och kommun utarbetar strategier med långsiktighet i åtanke. Dessa strategier har ibland svårt att anknyta till stadens vardagsaktiviteter och det glöms bort att vi lever i nuet och använder oss av alternativa kommunikationskanaler än media, debatt- och remissinlägg. Vi vill kommunicera på många, ofta kreativa sätt. Dilemmat är att vi många gånger måste söka tillstånd för att förmedla vårt tillstånd.

Att bli sedd utan att synas, att sätta spår genom eget initiativ går inte att tillskriva en homogen grupp. Det är det som är bomärkets styrka. Bomärken ger oss en möjlighet att uttrycka vår individualitet och samtidigt bli en del av ett större sammanhang – stadslivet.

Vad är ett urbant bomärke för dig?

Anna-Mary Foltyn är landskapsarkitektstuderande på SLU i Alnarp. Hon har skrivit examensarbetet "Urbana bomärken – människor och uttryck på drift – en ny begreppsbyggnad".

VILL DU OCKSÅ SKRIVA HÄR? Vi vill gärna få din bild av Malmö. Vi betalar för de inslag som publiceras. Ring eller mejla till PETER JOHNSON 040-6306401 <peter.johnson@ghwakt.se> eller LARS EDQVIST 040-6306410 <lars.edqvist@ghwakt.se>

Götgatans elskåp STHLM

Att: Bo Andér

Malmö 2005-12-14

Hej Bo!

Först och främst så vill jag uttrycka min uppskattning till Stockholm Stad som vågar diskutera och omsätta en idé till handling när det gäller elskåpen.

Jag skriver om hur människor publicerar sig i det offentliga rummet och hur dessa publiceringsplatser skapar givande möten, nya informationskanaler och rörelsemönster. Det innefattar elskåpen som fästpunkt för information, konstnärliga uttryck och mer personliga kungöranden.

Frågorna jag ställer är blandade, både ur gemene mans synvinkel och ur landskapsplaneringssynvinkel. Jag hoppas inte det är förvirrande. Jag har delvis baserat frågorna utifrån den motion som Kulturförvaltningen i Stockholms stad har lagt fram. Om du finner tid skulle jag vara tacksam över om du kunde fylla i dina kommentarer och svar under frågorna. Jag skulle även gärna vilja ta del av underlaget från motion till beslut.

Tack på förhand!

Med vänlig hälsning,

Anna-Mary Foltyn

Hur kom ni på idén?

Är det någon annan stad ni tagit inspiration av?

Har projektet något samlingsnamn?

Svar: Örebro i viss mån. Samlingsnamnet: Affischering på elskåpen på Götgatan

Hur har ni valt ut teknikskåpen?

- Hur många är de till antalet?

- Hur har samarbetet med ägarna gått till (GfK och Fortum)?

- Har det uppkommit problem/lösningar på vägen genom arbetet?

Svar: Drygt 65 skåp. Representanter för gfk och Fortum har ingått i arbetsgruppen. En mängd alternativa lösningar har diskuterats, som ex huvar på skåpen. Problem har det varit att t ex finna en eller flera motparter att förhandla med

Finns det riktlinjer i vad som ryms inom begreppet kulturell verksamhet och det fria kulturlivet?

- Vad händer om det kulturella evenemanget är en engångsföreteelse, spontant planerad inom en snäv tidsrymd? Hur ska man hinna söka tillstånd då? Är man illegal affischerare fastän man håller sig till de utmärkta elskåpen?

- Är en ensam individ en del av det fria kulturlivet?

- Är gatukonst en del av begreppet kulturell verksamhet?

Svar: Inga direkta riktlinjer finns, men jag bifogar det avtal vi jobbat efter, där du kan se en definition i §2c. Man är illegal om man inte är medlem i föreningen. Och medlemskapet i föreningen är m a o en förutsättning. En ensam individ är som jag ser det en del av det fria Kulturlivet om har hon arrangerar ett offentligt program Gatukonst är kulturell verksamhet.

Hur är den utökade bevakningen kring Götgatan organiserad?

- Handlar det om att granska innehållet och ta bort otillbörlig information?

- Vad är otillbörlig information?

- Hur informeras bevakningspersonalen om vad som är ett kulturellt evenemang?- Har det gjorts ingripanden?

Svar: Föreningen kulturaffischerare har enligt avtalet att städa skåpen. Närpolisen och stadsdelsförvaltningens personal samarbetar i bevakningsfrågor och är informerad om Gällande definitioner. Närpolisen och stadsdelsförvaltningen har för övrigt också varit med i arbetsgruppen. Inga ingripanden såvitt jag vet. Däremot samtal och tillsägelser.

"Föreningen Stockholms affischerare"

- Är föreningen en realitet?

- I så fall, vilka stadgar har de för ett medlemskap?

Svar: Svårt att faktiskt veta, vilket nu är ett dilemma vid utvärderingen. Se för övrigt medsända avtal.

Hur ser det civilrättsliga avtalet ut?

- *Tillkommer en administreringsavgift i ansökandet om tillstånd för att publicera sin verksamhet på skåpen?*

- *Har ni diskuterat möjligheten i att inte administrera elskåpen utan att istället lita på att de används till allmänhetens fördel?*

Svar: Ingen adm avgift, men däremot generell medlemsavgift till föreningen (?). Diskussion har först men avförts från dagordningen som orealistiskt.

Finns ett informationsmaterial om stadens informationsplatser och villkoren för deras nyttjande till förfogande?

- *Genom vilka kanaler kan man i så fall få tag på det?*

- *Finns det en karta över elskåpens lokalisering?*

Svar: Inget generellt informationsmaterial. Men vi har nu talat om att framställa ett dylikt.

Ingen officiell karta. Men arbetsgruppen har gjort en inventering för sitt arbete.

Har beslutet väckt några protester? Isåfall från vem?

Svar: Inga protester som förts vidare till arbetsgruppen eller den kommunala organisationen när det gäller elskåpsaffiseringen. Protester i mängder finns däremot från både privatpersoner, fastighetsägare och butiksägare gällande affiseringen längs gatan på husväggar m m.

Hur ser det ut på plats idag? Är ni nöjda med resultatet än så länge?

Svar: Vi är inte alls nöjda och har bestämt att avsluta projektet i dess nuvarande form.

Det var ju också en försöksverksamhet under året 2005. Anarkin har återkommit vad gäller affiseringen generellt sett längs Götgatan.

Många fler aktörer noteras i gatumiljön, både affischerande arrangörer och affischerare. Vi sammanställer en rapport, som ska överlämnas till kulturnämnden, som var den instans som gav sitt samtycke till försöksperioden. Arbetsgruppen har bestämt att närma sig den av staden utsedda Berit Svedberg (chef för Stadsmuseet) att leda en stor samordnad städkampanj i hela staden under 2006 för att höra med henne om intresse att vidareutveckla våra kreativa idéer vid sidan av elskåpsaffiseringen.

Läste någonstans att ni även har för avsikt att få igenom idén i SL:s busskurer. Är det något ni jobbat vidare med?

Svar: SL har tyvärr visat sig kallsinnigt till samarbete, då de hänvisar till Clear Channel som har ett avtal med SL om all reklam på och inom SL:s fastigheter.

Ytterligare kommentarer från din sida ang. projektet:

Svar: Jag kan å arbetsgruppens vägnar utveckla ovan nämnda kreativa idéer med utgångspunkt från arbetsgruppens grundinställning ”att staden gatu- och torgmiljöer måste vara levande och att kulturarrangörer och i synnerhet de mindre måste ges möjlighet att kommunicera sina budskap”. Hör gärna av dig!

M v h

Bo Andér

Referenser

Skriftliga källor

Asplund, Johan (1991): Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft. Bokförlaget Korpen, Göteborg.

Per Andersson (2005), Medan Svensson åt plankstek- en reseberättelse från graffitins hemliga värld, Nordstedts förlag, Stockholm.

Klotterförebyggande åtgärder- Idéskrift 13, Rapport 2005:1, Brottsförebyggande rådet.

Baudrillard, J. M. (1993 [1975]) Symbolic exchange and Death, Theory, Culture & Society, Vol 26, Sage Publications, 1993

Bjurström mfl (2000) Det kommunikativa handlandet : Kulturella perspektiv på medier och konsumtion, Nya Doxa

Broms Wessel, Ola Tunström, Moa Bradley, Karin (2005) Bor vi i samma stad? : Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa : om stadsutveckling, mångfald och rättvisa. Pocky AB

Careri, Francesco (2003), Walkscapes- walking as an aesthetical practice, Gustavo Gigli, Barcelona.

De Certeau, Michel (1984) The practice of everyday life, University of California Press.

Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (2004), A Thousand Plateaus, Continuum, London New York.

Högdahl Elisabeth, (2003), Göra gata- om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden, Gidlunds Förlag

Kärholm Mattias (2004) Arkitekturens territorialitet, till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum, Institutionen för arkitektur, LTH, Lunds Universitet.

Simmel Georg (1981), Hur är samhället möjligt? Göteborg: Bokförlaget Korpen. Kapitlet "Storstäderna och det andliga livet" s. 209–222

Sven-Olov Wallenstein red. Nomadologin, Skriftserien Kairos, Kungliga Högskolan, Raster Förlag, utgivningsår okänt

Rapport om försöksverksamheten med affischering på elskåp, Stockholms Kulturförvaltning. Dnr 025/39/2006 (2006-01-24)

Uppslagsverk - analoga och elektroniska

Bonniers svenska ordbok (2002)

Nordstedts stora Engesk-svenska ordbok (1993), Nordstedts förlag

SAOB www.saob.se

SAOL

Nationalencyklopedin webupplagan

Nationalencyklopedin(1992), Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs.

The Oxford Paperback Thesaurus. Oxford University Press, Oxford Reference Online. Oxford University Press.

Tidningar och tidskrifter

Magasin Brun nr 2 2004

Sydsvenskan, Lappen är död men vägrar att ge sig, (2006-03-07)

Area, nr 1-2 2003, New York Naked City Femkul, Feministisk kulturtidskrift, 1/2005

Elektroniska källor

Affischeringsförbud, Motion till riksdagen

2000/01:K363 av Pedersen, Peter (v)

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2000/01&bet=K363>

(2006-03-07)

Craig Calhoun, ed. "Deleuze, Gilles", Dictionary of the Social Sciences. Oxford University Press 2002. Oxford Reference Online. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t104.e427> (2007-04-12)

Dagens Nyheter, 'Ernesto Guerras lyckliga konst'.

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=628&a=170431>

(2007-09-10)

Danielsson, Sara, 3 steg till bättre stadsliv.<http://www.saradanielsson.se/stadsliv.htm>

Foltyn Anna-Mary, Urbana bomärken, artikel i 'Vårt Malmö'

2006 <http://www.malmo.se/download/18.293ce0691104a399cfe800015737/>

2006VM05.pdf (2007-09-07)

Malmö Stads riktlinjer för skyltar på allmän plats.

<http://www.malmo.se/download/18.54d631d510e368fc3bd8000528/Skyltar+p%C3%A5+allm%C3%A4n+platswebb.pdf> (20070127)

KF Goerilla: www.goerilla.se (2007-09-12)

Kristianstadgatan/Norra Parkgatan- ljusskulptur
<http://www.malmo.se/gatortorgtrafik/ommalmosstadsmiljo/ljusimalmo/>

Kulturförvaltningen Malmö Stad, En vanlig vecka i Malmö.

<http://www.malmo.se/download18.39883b08111997b0eac80001944/EnVanligVeckaRapport.pdf> (2007-09-07)

Marknadsakuten, http://www.marknadsakuten.com/ordlista/ord_o.htm (2007-09-13)

Ordningslagen (1993:1617), Notisum. (2006-05-04)
<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19931617.htm>

Polisens hemsida (2007-01-27) <http://www.polisen.se/inter/nodeid=20298&pageversion=1.jsp>

Rugg Judith ,Hinchcliffe Daniel (editors). (2002), Recoveries and reclamations , [Elektronisk resurs] Intellect , Bristol

Stockholms Fria Tidning, Konsten som förändrar stadsbilden. <http://www.fria.nu/artikel/6821> (2006-04-01)

Stockholms Fria Tidning, 'Affischera lagligt på Söder' <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/1155> (2005-11-05)

Tidskriften Gringo, 'Gatans kung', Inti Chavez Perez. <http://www.gringo.se/articles.asp?id=228> (2007-09-10)

Muntliga referenser

Samtal med Joakim Axelsson,

Stadsbyggnadskontoret, Malmö Stad. (2005-01-20)

Samtal med Kristina Andersson, Gatukontoret Malmö Stad. (2005-11-28)

Samtal med Stefan Andersson, EON. (2006-02-08)

Samtal med Eva Klamméus, Kulturförvaltningen i Malmö Stad. (2006-02-17)

Samtal med Göran Johnsson, Gatukontoret Malmö stad. (2007-04-05)

Samtal med affischerare (2007-05-02)